

حکومەتا ھەریما کوردستانی - عیراق

وەزارەتا پەروەردی

ریشهبەریا گشتی یا پروگرام و چاپەمەنیبا

پەروەردە یا ئىسلامى و ئايىنناسى

بۇ پۇلا دوازدى ئامادەبى

بەرھەفکرنا

لېئنەيەكى ل وەزارەتا پەروەردەبى

هاتىيە كرمانجىكىن ژلايى

ئىسماعىل تاھا شاهىن

تەحسىن ئىبراھىم دۆسکى

پىداچوونا زانست

پىداچوونا زمانى

عبدالجبار محمد شريف

خواجە طە شاهىن

سەرپەرشتى زانستى يىچاپى: خواجە طە شاهىن
سەرپەرشتى ھونەرى يىچاپى: عثمان پىرداود كواز - سعد محمد شريف صالح
تايپىكىن: تەحسىن ئىبراھىم دۆسکى
دىزايىن: عدنان أەمەد خالد
بەرگ: ئارى مھسۇن أەمەد

پیشگوتن

مامۆستا و قوتابییین خوهشى، كىتىبا ل بەر دەستىن ھەوھە، پروگرامى بىريار پى دايىبىي بابەتى (پەرەرەدەيا ئىسلامى و ئايىنناسى) يە، يى پۇلا دوازدە يا ئامادەبىي و قۇناغا سىيىن ياخوانىدا پىشەيى. ئەف پروگرامە، دوارى گۆتنا فى بابەتىدا، وەك پىگاۋەكا مەزن دئىتە ھەڙمارتن، كو ژ بەرى وەزارەتا پەرەرەدەيا حکومەتا ھەرىمما كوردىستانىقە ھاتىيە ئاقىتن، چونكى ئەفە گەلەك سال بۇون، ئەف بابەتە د بن بارى پروگرامەكى كلاسيكىيى كەقىدا بۇو، كونەشىيا ئارمانجا گۆتنا فى بابەتى بەنگىفت، ژ بەرەندى، پىشى جەئىنانا گەلەك ۋەكۇلانىن مەيدانى ژ بەرى پىپۇرېن فى بابەتىقە، وەزارەتا پەرەرەدەيا حکومەتا ھەرىمما كوردىستانى، ب پىدىقى دىت، كو پروگرامەكى نۇو بۇ ۋى بابەتى بىتە دارىتن، د گەلەپىشەقىتنا جڭاڭى بگونجت و رېنىشاندەر و رېبەر بىت بۇ قوتابىيىن مەيىن خوهشى، دا پى راستىيا دىنى خوه يى پىرۇز ناس بىكەن.

ب خواندىن و ۋەخوانىدا بابەتان، رۇن و ئاشكەرا دېت، كو بابەت ب شىۋازەكى ھەقچەرخ ھاتىيە بەرەنەڭىن و ل بەر دىگەرن چاڭەكى ۋەكىرى و رۇن و بى گرى بۇ قوتابىيىان دورست بىكەن و وان بپارىزىن ژ تىنەگەھىشىنا نەراشت و ب كىماسى د دەرەھقى ئىسلامىدا، وەك دىنى باراپتىر ژ خەلکى جڭاڭا مە. ھەرەسەدا ژ بۇ بەرچاڭىرنا بابەتان ژى، رېكىا نۇوژەنكرنى ژى ھاتىيە گىتن، و ل دووماهىيىا ھەر بابەتەكى ژى، كۆمەكى پىشىيار و دان و ساتىن و پىياران ھاتىيە ھلىخىستن، دا قوتابى پىشكەرىيى د دەولەمەندىكىنا وانەيىاندا بىكەن، و ب تىنى وەك ئەركەكى قوتابخانەيَا خوه نەچنە د پۇلاندا، بەلکو مەرەمە وان مفاوەرگىتن و پەرەرەدەبۇون و بلندىكىنا ئاستى ھشىيارىيى بىت. ئەم پىشتەستىن كو ئەف پروگرامە، دى بىت ئېيك ژ پروگرامىن پىشەقىتى، نە ب تىنى ل عىراقى، بەلکو ل رۆزھلاتا ناڭىن ژى، و پۇلى وى، د راستا بلندىكىنا ناڭ و دەنگى ھەرىمەدا، د پىشەقەبرىنا سەمتا ھزىر و بىرا چاكسازىدا، د ئاخ و كاخا ھزرا ئىسلامى و پروگرامى ئايىنيدا، د ناڭەندىن خواندىدا، دى گەلەك بىت.. ھىقىدارىن مامۆستا ژى، وەسە بەرى خوه بىدەنە ۋى بابەتى، كو رۆلەكى مەزن ھەيە، د پەرەرەدەكىن و پارستىن پىتاسەيَا بابكىن نۇو و ۋەكىنا ئاسۆيەكى نۇو د سىنگى واندا، و ھەر د ۋى وار و دەرائىدا، مامۆستا ب گرنگى و

پووته‌پیکرن بابه‌تین ۋى پروگرامى بىدەنە قوتاپىيان، و ب دلسۇزى بارى ل سەر ملى خوه رابكەن.. و مە پى خوهشە، ۋان چەند خالان ژى، وەك رېنىشادان و ھىسانكارى، دانىيىنە بەر چاقىن مامۆستايىن خوه يىن ھىزىا و رىزدار:

۱- پشکرنا بابه‌تان بو چهند وانه‌یان، تنی بو بارسقانیا مامؤستایانه، گلهک ئاسایییه، دهمى گۆتن و تەمامکرنا بابه‌تى، سینورىن ۋى پشکرنى بىنە شكاندن.

۲- مامۆستا بو ھەر وانەيەكا نوو، بەرى ھەر تىشتكى داخوازى ژ قوتابىيان بىكەت كۆ وەك ئەرك خوه بو بەرھەف بىكەن، و ژ رېڭە د پۆلىدا، ب رىكا ھندهك پىياران، پىشكەدارىيى د گۆتنە وانەيىدا بىكەن، و پاشى ژ نوو مامۆستا وانەيى شىرۇقە بىكەت.

۳- مه‌رم ژ نه‌هیلانا ژ به‌کرنی، دوورخستنا قوتابییه ژ ته‌لقین و بیزاریی، ژ به‌هندی، نابت د ئه‌زموناندا پسیارین ب زه‌حمه‌ت و گران بینه ئینان و قوتابی پی بیت‌هه ترساندن، چونکی مه‌خسید ژ ۋى
وانه‌یی په‌روه‌رده‌کرنا قوتابییه، نه ترساندنا وي.. لە باشتىرە پسیارین ئه‌زمونان ژ ئان جوونان بن:
خەلەت و راست و راستىكىن و هلبزارتىنابه‌رسىغا راست..

۴- سروشتنی بابهتان و هسا دخوازت، کو ماموستا باش خوه بُو بهرههٔ بکهٔن، و مه گومان نینه، کو ته و ژی ڦئی یه کئی ب خم و هردگرن.

۵- هیفیدارین کو پیچه به رین قوتا بخانه یان، بو گوتنا فی بابه تی، و ب ریکا دهستنیشانکرنا ماموستایی پسپور و خودان شیان، خه مساريی نه کهن، چونکی سیاسه تا نوویا په روده دی یا حکومه تا هه ریمی، یووته دانه ب په روده ده کرنا به ره باکتین فی هه ریمی.

۶- پېندىقىيە مامۇستا گىنگىيى بىدەنە وان پىيار و دان و ستابىدىن ل دووماھىيىا ھەر وانەيەكى ھاتىنە دانان، ب مەرەما ھاندان و لقاندىن مەۋىيەتلىق قۇتابىيىان و رەھوانكىندا وان ل سەر ھىزىكىن و دان و ستابىدىن و شەرۇقەتكەرنى، كۆ بىكۈمان د ۋى كارىدا، دى د بایەتىن دى يىتىن خواندىنىدا مفadar بىن.

خودی هاریکاری مه همه میان نت

سه ریه رشتیاری زانستی

وەزىئىكى

(وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا)

(طه ۱۱۴)

پشکا ئېڭى

باوەرناسى

قال تعالى :

((اَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ))

(الحجر⑤)

باوهرى و ب پامانخستا ژيانى

ئىك ژ ئەركىن سەرەكى يىن باوهرى، و يىن دىنى ب گشتى، و دىنى ئىسلامى ب تايىبەتى – وەك پەياما خودى يادووماھىيى بۇ مروققى- ئەوه: مەعنايى بەدەتە ژيانى، و مروققى ژ ھەستىرنا بى ئارمانجىيا ژيانى پزگار بىت، و ئەف پۇلى باوهرى و ئايىنى ل ۋى سەردىھى، كو دەمى زانىن و پىشەسازىيىتى، زىدەت بۇويە؛ چونكى ل ۋى دەمى پىر ژ ھەر دەمەكى دى مروققى ھەوجەيى ب ھندى ھەيە ئەو ھەست ب مەعنەدارىيىا ژيانا خوه بىت، و – وەكى قورئان دېيىت- خوه ژ بىر نەكەت، و ۋى پۇلى باوهرى و ئىسلامى ئەم د چەند خالەكاندا دى بەرچاڭ كەين:

ئىكەمین پىتىقىيا مروققى ب دىنى ژ ۋى لايىقە ئەوه، ئايىن كىم و كاسىن مروققى يىن سروشتى ۋەدكۆلت، و ئەم ھەمى دزانىن كو كىم و كاسى پىشكەكە ژ سروشتى مروققى، و ژئ نائىتە جوداكرن، و ھزركرنەكا مەزن پى نەقىت ھەتا بۇ مە ئاشكەرا بېت كو مە شيانا كۆنترۆلكرنا ھندەك ژ وان بار و دۆخان نىنە، يىن كو مە نەرھەت دكەن، و ھندەك جاران ھەستەكى نەرىئى (سلبى) ل نك مە پەيدا دكەن، و مە تۈوشى خەمۆكى و ترس و ھەستا نەئارامىيىا دەرروونى دكەن.

گلهک کهس هنه ژ بهر رهفتاری وان یئ نهريئنی، و ههستکرنا وان ب نهشيانا گوهورپينا هه لویستن کهسيئن دی، و مانا ستهمنی یا بهردهوام، و نهبوونا دادوههريئنی د ژيانيدا، توشى دلتهنگى و ئىشانى دبن. وئه ۋه ههمنى دبنه سەرەكانىيىا ژان و نه ئارامىيىا دەرۈونى یا وان.

و دهستپیکا ههستکرنا مرؤفي ب ڦان کيم و کاسان، دبته دهستپیکا ههوجهه یبيا وي بو باوههري و زقرپينا وي ل ديني، و ئهف حاله وهکي حالى وي کهسييه ئهوي د کولانه کييرا ڏچت، و دهمني نيزيکي دووماهيبيا کولاني دبت، ببینت پي گرتبيه، و ئهونهشيت دهركهفت، هنگي ئهوي ده سهري خوه بلند کهت، و بهري خوه بدھتى کانى ديوارهکي وهسا ههيءه ئهونهشيت خوه د سهه ررا بهاقيت و خوه رزگار بکهت.. مرؤف ڦي دهمني دکه ڦفته بهرانبهه ديواره شيانين خوه یيٽن سينوردار، بهري وي دمينته ل ئهسمانى، بو هندى کو ئههارپيکاريبيا وي بکهت، و رېکهکي بو وي ببینت ئههوي یيٽن دهرباز بېت.

ب ڦي ڦونگي ئيک ڙ ئه رکين سه ره کي یين باوه ربيي ئه و هاري کاريبيا مروڻي بکه ت
کو ب سه رکي ڦيم و کاسيين خوه بکه ڦت.

و دهمنی مرۆڤ باوەرییەن ب وی خودایی دئینت ئەوی دەستەھەلاتا وی بى سینور، و دزانت کو ئەو خودایەکى زانا و زال و خودان شیان و مھەبان و دادپەرە، ئەو ب پىکا پىشگىریدانا خوھ ب وی خودایی و داخوازکرنا ھارىکارىيى ژى، ھەست ب پىشگەرمى و ھىز و شیانى دكەت، و بەرانبەر كىم و كاسان خوھ رادگرت.

ههستکرن ب ترسى ڙ مرني، و نه گههشتنا هيٺي و ئوميڏان، و ڙ دهستانا خوهشقييان، و هاتنا نه خوهشقييان، و په نگين دى ييڻ ئيش و نه خوهشقييان، مرؤڻي تووشى نه ئارامي و دلتهنگيي دکهن، و دا کو مرؤڻ به رگرييا ڦان نه خوهشقييان بکهٽ، و به رانبهٽ وان دهستبه ردايى نه مينت، دقيٽ ئامو رامانه کي بدهتى، و ب رامانخستنا نه خوهشقييان، مه ڙ رهوشى کا نه رينى بُو ئيکا ئامو رينى ڦه دگوه هيڙت، و ئامو رکه ئامو رکي باوهري و دينييه ب گشتى.

باوهري و ئىسلام - وەك دىن - مە فيئرى هندى دكەن كۆ دېت نەخوھشى بېتە دەلىقە بۇ تىيگە هشتنە كا زىدەتىر بۇ ژيانى، و پاقۇزىكىرنا دل و دەرروونى، و چوونا بەر ب خودىقە، و ب دەستقە ئىيىانا خەلاتەكى مەزىنتىر.

باوه‌ردار دزانت کو نه خوهشی هه‌می نه خرابییه، و خودایه‌ک هه‌یه دشیت خوهشیی
بدهت: **﴿إِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِي﴾** الشعرااء / ٨٠ . ئانکو: خودایی من ئه‌وه ئه‌وه ده‌می
ئه‌ز نه ساخ دبم، ئه‌و من ساخ دکهت.

پسیار:

- ١- سوود و مفایین باوه‌ریین بۇ دلر حەتتیبا مروقق چنە؟
- ٢- جودایی د ناقبەرا مروقق باوه‌ردار و بیباوه‌ردا ل دۆر سەرده‌رییا د گەل نه خوهشییان چیه؟

دان و ستاندن:

(باوه‌ری نینان ب رۆژا دووماهییین، و تەرازوویا خودى یا دادپەرودەر، باوه‌ردارى وەسا تى
دگەھینت، کو ئه‌و تشتى د دنیاپەتىدا چى دېت، تشتەکى بەرودختە، و جىھانەکا دى هه‌یه، هەر ئىك
تىپا جزاپىن کارى خوھ ب دورستى وەردىگرت...) ئى گۆتنى چاوا دى سەلمىنى؟

باوهری و نهرينيبوون د ژيانيدا

ئهرينيبوون ئانکو: چالاكبوون، و هەستكىرنا ب بەرپرسىيى، و بەرىخودانەكا گەشىين بۆ ژيانى، و كارلىكىرنا د گەل ئارمانجى، و بەرهقازىيا وى نهرينيبوونە، كو رامانا خەمسارى و رەشىبىنى و هەست نەكىن ب بەرپرسى و خوهقەكىشان و شكەستنى دىدەت.

باوهر و نهرينيبوون:

ئەگەر باوهرى جەن خوه د دلى كەسەكىدا كر، ئەو دى وى كەتە خودان هشىيارىيەكا راست و دورست، و دى زىنديبوون و گەشىبىنىي ل نك پەيدا كەت، و گيانى نهرينيبوون و خوهقەكىشانى ئىكجار ل نك وى ناھىلت، يان دى لاواز كەت، و ئەو دى وى بۆ كاركىن و دان و داهىنان و خەباتى پالدەت.

باوهر پالدەرەكى ناقخوه بىبىه، مروققى بەر ب چاكخوازىيىقە دېت، و وەلى دكەت كو ژيانى وەك دەلىقە بۆ خوه بېبىت، و ژ دەست خوه نەكەت، دا خىرى بگەھىنتە خوه و بنەمال و جڭاڭا خوه، و هەر جارەكا باوهرى ئەف رامانە نەدان، دېيت بىزانىن كو تىگەھىتنەكا خەلەت يان سىتىيەك د ھزركرنا مەدا ھەيە بۆ باوهرى.

و ئەم دشىئين پەيوەندىيىا باوهرى و ئىسلامى د گەل ئەرينيبوونا باوهردارى د ۋى: ژيانيدا ژ دو رەخانقە بەرچاڭ بکەين:

ئىك - ژ رەخى دانەپاشا وان بىر و هەست و رەفتارىن د گەل ئەرينيبوونى نەگونجى د ژيانا مەدا، ئەوين كو پىدەقىيە ھەر ئىك ژ مە دىرى وان راوهستت و وان بىدەتە پاش.

دو - وان ئەگەر و پالدەر و هەست و بىرىن ئەرينييىا ژيانى ل نك مە پەيدا دكەن، ئەوين كو ئىسلام بەرئ مە دىدەتى.

ئىك: ئەگەر ئەرينيبوونى:

بۆ ھندى كو ئەم گەشىين و ئەرينى بىن، و وەسا بىمەنەن، دېيت ئەم خوه ژ وان پالدەر و ئەگەران رېڭار بکەين ئەوين دېنە ئاستەنگ د ناقبەرا مە و ئەرينيبوونىدا، وەكى:

۱ - **ھەزۆكى و دودلى:** دودلى نىشانى لاوازىيىا كەسىنەيىا خودانىيە، ژ بەر كو ئەو ھېز و شيانا دەستپېشىخەرى و دانا بىيارى ژ مروققى دەستىنت، و مروققى ئەرينى، ئەو كەسە ئەوئى ل دەمى پىدەقى شيانا بىياردانى ھەبىت، و پېشى دانا بىيارى ھەزەھەزۆك و دودل نەبىت، چونكى دودلى گەلەك دەلىقەيىن چاڭ و سەركەفتان ژ دەست مروققى دكەت.

۲ - **بىزازى:** بىزازى و بىتاقەتى گەلەك جاران ل نىقا رېكى مروققى تۈوشى شكەستن و پاشقەچۈنى دكەت، و ئەگەر جارەكى تو تۈوشى بىزازىيەكا بەرۋەخت بۇوى، ئابىت تو

بەھىلى ئەو تىكەلى كار و ئارمانجىن تە بېت، چونكى بىزازى دېمىنى سەركەفتىيە، و ئەگەرا نەھىلانا هىزى مەۋھىيە، و رېكە بۇ ژ دەستدانا ئارمانجىن مەزن د ژيانىدا.

٣ - **تەنبەلى** : تەنبەلى ژ ئەگەرىن شەستن و خەمسارى و زەعىكىندا دەمى و ھەزارى و خوسارەتى و پاشكەفتىيە، لەو دېيت مەۋھى باوھىدار خوھ ژى دوور بىخت، و تەنبەلى د پەرسىندا سالۇخەتى دورۇويانە، وەكى ئەف ئايەتا پىرۇز دېيىت: **«إِنَّ الْمُنَافِقِينَ**

تَخْنِدِ عُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَنِدِ عُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ الْأَنَاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا» النساء/١٤٢، ئانكۈ: دورۇويان دېيت خودى بخاپىنن، دەمى باوھىرىي ئاشكەرا دكەن و كوفرى قەدشىرن، و ئەو ب خوھ خودى وان دخاپىنت دەمى جزاىي وان ل دووف كارى وان دەدەتە وان، و دەمى ئەو رادىن دا نقىزى بكەن، ئەو ب تەنبەلى و سىتى رادىن.. و پىغەمبەر (سلاف لى بن) دېيىت: ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُسْلِ)) خودايى من، ئەز خوھ ب تە دېپارىزىم ژ تەنبەلىيى.

د قورئانىدا ھەر دەم بە حسنى باوھى د گەل كار و خەبات و خوھوەستاندىنى دئىتەكىن، چونكى باوھر و تەنبەلى دو تىشىن ھەقدىزىن، و د گەل يەكدو كۆم نابىن، پىشەوا عەلىيى كورى ئەبۇو تالب (خودى ژى راپىزى بىت) دېيىت: ((تەنبەلى كلىلا بە ختىرەشىيىيە، ب رېكَا تەنبەلىيى خىزانى و زىيان و تىچۇون پەيدا دىن)).

٤- **شەرمىنى**: شەرمىنى ئىشەكە ئىرادەيا مەۋھى لواز دكەت، و نەخوھشىيەكە ھىزىكىن ئەرىيىنى ل نك مەۋھى دكۈزت، ئەو ھىزرا خودانى خوھ ب عەقلدارى بۇ پىشە دېت، شەرمىنى ئىكا ھند ژ مەۋھى چى دكەت كۆ ئەو داخوازا مافى خوھ نەكەت، و ب ئاشكەرايى دەرىپىنى ژ بىر و بۆچۈونىن خوھ نەكەت، و چارەيا شەرمىنىي ئەوھە مەۋھى باوھى ب خوھ ھەبت، و شانازىيى ب كەسىننەيا خوھ بکەت، و وەك كەسەكى ئەرىيىنى بىزاقى بکەت، و ل ۋىرى ئەم دى نموونەيەكى ل سەر باوھى و شانازى ب خوھ كىنى ئىننەن، ئەو ژى ھەلۋىستى ھەقالى پىغەمبەرى (سلاف لى بن) ربىعىيى كورى عامرە (خودى ژى راپىزى بىت) دەمى ب نويىھاتىيىا مۇسلمانان چۈويە نك مەزنى ساسانىيىان، گاڭا وى گۆتىيى: ئارمانجا ھەوھ چىيە؟ و بۇ چ ھوون ھاتىيە؟ وى ب پىشەستى و ب شانازىيە گۆت: ((ئەم ھاتىيە خەلکى ژ كۆلەتىيىا مەۋھى ئەگۇھىزىنە بەنداتىيىا خودايى مەزن، و ژ زۆردارىيى ئايىنان ۋەگۇھىزىنە دادپەرەرەيى ئىسلامى، و بەرەي وان ژ تەنگاڭىيىا دنیايى بەدەينە بەرفرەھىيىا دنیايى و ئاخرەتى)):

۵- **پاشخستنا کاری**: مه بهست ژ پاشخستنا کاری ئەوه، کار ل دەمى خوه نەئىتەکىن، و کارى ئەفرو بۇ سوبەھى بىتە گىرۇكىن، و ئەقە نىشاناتا بىخەمى و لاوازىيىا گىانى بەرپرسى و نەمجدابىيىيە د ژيانىدا، گرنگە ھەر ئىك ژ مە بىزانت كو ژيان كاروانى خوه بەرددوام دىدەتە رى و خوه ل كەسى ناگىت، و ھەر كەسەكى خوه ژى پاش بىخت، دى ۋەمېنەت و زياندار بىت، و ئەقە نە سالۇخەتى خودانباوەرەن ھشىارە، چونكى باوەردار كەسەكى ئەرىتىنە، و نە ب تىنى ئەو ب پاشخستنا کارى پازى نابىت، بەلكو ئەو ب ھزرا بەرەبەزىنلىكى بەرەن خوه دىدەتە ژيانى، و ھەرددەم بەرەن وى لىيە كانى چاوا دى سەرەكەفتەكە زىدەتەن و باشتر ب دەست خوه ئىخت، و خودايى خوه ژ خوه پازى كەت، خودايى مەزن داخواز ژ مە كرييە كو د مەسەلەيا كرنا چاكىياندا گىانى بەرەبەزىنلىكى ل تك مە ھەبت، دەمى دېيىت: **«وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرَضُهَا آلُّسَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ»** آل عمران/۱۳۳، ئانکو: ھوون ب گوھدارىيىا خودى و

پىغەمبەرەن وى، لەزى بىھەن دا لىتپۇرىنەكە مەزن ژ نك خودايى خوه ب دەست خوهە بىنن، و بەھەشتەكە ل فەھەپەن ئەسمانان و ئەردى، كو خودى بۇ تەقۋاداران ئامادەكىيە، ژ كىسى خوه نەبن.

پىيار:

- ۱- رۆلى باوەرەن د ئەرىتىبۇونا مەرۇقىدا چىيە؟
- ۲- چاوا قورئان باوەردارى پالددەت كو د ژيانىدا ئەرىتى بىت؟
- ۳- گرنگىتىن ئەگەرىن ئەرىتىبۇونى چنە؟

دان و ستاندىن:

ژ سالۇخەتىن باوەردارى راست ئەوه كو ئەو پىيگىرى بەرپرسى و ئەركىيە، تو چاوا ۋى گۆتنى ب بەلگە دى سەلمىنى؟

ئەرك:

چەند نموونەيەكان ژ دىرۇكا ھەقال و ھۆگىن پىغەمبەرلى سەر ئەرىتى و شانازى ب خوهەرنى بىزە.

پاندھرین نہرینیبونی د ڈیانیدا

ئەگەر ئەم باش بەرئ خوھ بەھىنە ئىسلامى، و ب شارەزايى د ناھەرۇقا وى بىگەھىن، دى بىنىن كۆ ئەو بۆ ئەرەننېبۈونى گۈنگىيى دەدەتە گەلەك بەها و رەفتار و بناخەيان، ۋان: ۱ - ب دىتىن ئىسلامى بۇونەوەر و ژيان ئارماڭدارن، و مەرۆف ھاتىيەدان، دا كۆ وى ئارماڭى ب جە بىنت، و ب رەنگەكى ئەرېنى سەرەدەرىيى د گەل ژيانى بىكت، خودايى مەزن دېيىت: «وَمَا خَلَقْنَا الْسَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَطِلًاٌ ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُواٰ»

ص/ ۲۷ ، ئانکو: مه ئەسمان و ئەرد و ھەر تىشىھىكى د ناقيبەرا واندا ۋە قەستا نەئافراندىنە، ئەو ھزرا وانه ئەۋىن كاپرىبۇوين. و ئارمانجدارى د ۋىيانىدا ئەگەر دەكى گۈنگا ئەرىپىنپۇونىيە.
 ۲ - فەلسەفە يىا ڙىينى د ئىسلامىدا ئەقەيە: ڙىن جەرباندىنەكە بۇ ئەنچامدانا باشتىرين كاران، قورئانا پېرۇز دېلىزت: «تَبَرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» (۱)

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوْكُمْ أَيُّكُمْ أَحَسَنُ عَمَلًا ... (٢١-٢٢) الْمَلِك/٢

پاک و بلند بت ئەو خودایی ملکى دنیایی و ئاخىرەتى د دەستى ويدا، و ئەو ل سەر ھەر تىشىتەكى خودان شىانە. ئەوئى مرن و ڦىن دايىن؛ دا ھەوھ بجهەربىنت كانى كارى كى ڙ ھەوھ يى باشتەرە.

بزاڻ بؤ پىشىغەچوونى خەبات و خوھەستاندى دخوازت، و ڦيانا باوھەردارى تۈزى هيقى و ئەرىتىبۇون دكەت.

٣ - باوھەر ڙىدەرى گەشىبىنى و ئومىدىيە، چونكى ئەو ل سەر ھندى دئىتە ئاڭاڭىن كو مرۆڤى باوھەرى ب خودايىھەكى دلۇقان ھەبت، ئەوئى دلۇقانىيەكى بىن سىنۇر ھەى، كو ل دەمىن ھەوچەيىي د ھەوارا مرۆڤى دئىت، و دەرگەھى دلۇقانى و خوھشى و دانى ل بەر وى ۋەدكەت، خودايى مەزن دېيىت: **﴿وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ﴾** الحجر/٥٦

ئانكۇ: ڙ بلى سەرداچوويان ما كى ڙ دلۇقانىيَا خودايى خوھ بىن هيقى دېت؟

٤ - خودايى مەزن داخوازى ڙ باوھەرداران دكەت كو ئەو كارى بىھەن و پىشىراست بىن كو خودى و پىغەمبەر و باوھەردار كارى وان دېيىن، دەمىن دېيىت: **﴿وَقُلِ اَعْمَلُوا فَسَيَرِى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَرِّدُونَ إِلَى عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾** التوبە/١٠٥، ئانكۇ: ئەى پىغەمبەر، تو بىيىزە وان: كارى بىھەن، پاشى خودى

و پىغەمبەرى وى و باوھەردار كارى ھەوھ دى بىيىن، و ھوون دى ئىنە زەراندىن بؤ نك خودايى زانا ب تىشى بەرچاڻ و نەبەرچاڻ، و ئەو دى بؤ ھەوھ بىيىت كانى ھەوھ چ دكەر. و ب جەئىنانا فى فەرمانى بىريارداندا ئەرىتىبۇونىيە.

٥ - د چەند ئايىت و فەرمۇدەياندا ھاتىيە كو باوھەرى و كۆمەكا ھەلۋىست و چالاکىيان پىكىھ دگرىدایىنە، و دېيت باوھەردار كارى بؤ ھندى بىھەن دەلىست و چالاکىيان ل نك خوھ پەيدا بىھەت، وەكى خودايى مەزن گۆتى: **﴿وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلَيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾** التوبە/٧١، ئانكۇ: مىرىن باوھەردار و ڦىنن باوھەردار ھارىكارىن ئىكدونە، فەرمانى ب چاکىيەن دكەن و خرابىي پاشقە دېن.

و ئىمام ئەحمدە ۋ پىغەمبەرى (سلاف لى بن) ۋەدگوھىزت، دېيىت: ((من رأى منكم منكرا فليرىھ بىدە، فإن لم يستطع فلسانه، فإن لم يستطع فقلبه، وذلك أضعف الإيمان)). ئانکو: ھەچىيەن ۋەھوھ خرابىيەنى بىبىنت بلا ب دەستى خوھ بگوھۇرت، و ئەگەر نەشىا بلا ب ئەزمانى خوھ بگوھۇرت، و ئەگەر نەشىا، بلا ب دلى خوھ حەز ۋى كارى نەدورست نەكەت. بى گومان دېيىت ئەو ۋى چەندى ب شارەزايى و حىكمەت بىكەت، و ئەف فەرمۇدە ھەندى دگەھىنت كو نابت باوھردار بەرانبەر كارى خراب بى ھەلوىست بىبىنت، بەلكو دېيىت ئەو ب زانىن و حىكمەت و بىنفرەھىيى كار و بزاڭى بۇ گوھۇرىنى بىكەت.

٦- خودايى مەزن باوھرداران پالدەتت كو ئەو لەزى د كرنا خىرىيەدا بىكەن، و د بەر ئىكىدۇرَا بىكەن، چونكى ئەو نىشانا ئەرىتىبۇونا مەۋھىيە، خودايى مەزن دېيىت: **﴿وَلَكُلٌ وِجْهٌ هُوَ**

مُولِّهَا فَأَسْتَقِوْا الْحَيْرَتِ﴾ البقرة/١٤٨. ئانکو: ھەر ئىكى رۇوگەھەك ھەيە بەرى خوھ دەھتى، ۋىچا ھۇون لەزى د كرنا خىرالدا بىكەن.

قورئان گىنگىنەدانى ب تەخەيا لاواز، و ھارىنەكىدا وان ۋ ڙ لايى جڭاڭىقە، دكەتە نىشانانەبۇونا باوھرى. و پىغەمبەر (سلاف لى بن) د گۆتنەكىدا خوھدا باوھرىيىا باوھردارى ب ئاستى پىشكەدارىيىا وېقە د چالاکىيىن گشتىدا و ب خەمخوارىدا وى ۋە جڭاڭى گرىيىدەت، و دېيىت: ((وَمَنْ لَمْ يَهْمَ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ)) ئانکو: ھەچىيەن خەمى ۋە مۇسلمانان نەخوت ئەو نە ڙ وانە. چونكى مۇسلمان ھەمى - وەكى د فەرمۇدەيەكى دىدا ھاتى - د ۋىيان و دلۇۋانىيىا خوھدا بۇ ئىكىدۇ وەكى ئىك لەشىنە، و ۋەگوھا زىتىدا ۋان بەھايان بۇ جڭاڭى گىانەكى ب ھىز يى ئەرىتىنى پەيدا دكەت.

٧- ب دىتنا باوھردارى ڙيان كۆمەك دەلىقەيانە، و پىغەمبەر (سلاف لى بن) داخوازى ۋە مۇسلمانى دكەت كو ئەو وان دەلىقەيان ڙ دەست خوھ نەكەت، دەمى دېيىت: ((إغتنم خمسا قبل خمس: شبابك قبل هرمك، وصحتك قبل سقماك، وغناك قبل فقرك، وفراغك قبل شغلك، وحياتك قبل موتك)) نەسائى و بەيەقى ڙى ۋەدگوھىزىن، ئانکو: پىنج تىشان بەرى پىنج تىشىن دى ب دەست خوھ بىخە: گەنجىنەن دىيىا خوھ بەرى پىراتىيىا خوھ، و ساخىيىا خوھ بەرى نەساخىيىا خوھ، دەولەمەندىيىا خوھ بەرى ھەڙارىيىا خوھ، بەتالىيىا خوھ بەرى تو ب شۇل بکەقى، وۇزىانا خوھ بەرى مىندا خوھ.

باوهري ههستا گرنگييا دهمى ل نك مرؤّقي پهيدا دكهت، خودايىن مهزن د گلهك سوّرهتىن قورئانىدا سووند خوارىيىه كو: تىچوون و زيان بۇ وى مرؤّقىيىه ئهوى دهمى خوه بىي باوهري و كارى چاك ببۇرىنت.

پسيار:

- 1- ئهو هەلوىست و چالاکى چنه ئهون دېيت باوهردار د ژيانا خوددا ل نك خوه پهيدا بكهت؟
- 2- ئەركى موسىمانى بەرانبەر كارىن خراب چىه؟

دان و ستاندىن:

هندەك كەس ھەنە ھزر دكەن كو پاشكەفتتا جڭاڭا موسىمانان ژ بەر ھندىيە، چونكى وان باوهري ئىنايىيە، ل بەر رۇناھىيىا ۋان وانھىيىن تە وەرگەرتىن، چاوا دى سەلمىنى كو باوهر و تىيگەھشتىنەكا دورست بۇ ئىسلامنى پالدەرەكى مەزنە بۇ ئەرىتىبۇون و چالاکى و داهىتىنان؟

پشکا دويئر

ئىسلام و پەرەردەيى سىاسى

وانه یا چاری

دادپهروهري

ڙ بهري و هره دادي و رِزگاربوون ڙ زولم و زورداريبي خهونا جفاکين مرؤفانه، و نئسلامي گرنگيبيه کا مهزن پيدايبه، چونکي ئه و ئيك ڙ بهايين بلند و سهرهکيي، و هر ڙ بهر ڦي چهندئ، قورئانى زيده گرنگي دايي ڦي بهائي، و داخواز ڙ باوهاران کر کو ئه و وي ڙ دهست خوه نهکهنه، و د ڙيانا خوه یا تاکهکهسى و جفاکى و سياسى و ئابوريدا پهيدا بکنه.

پامانا دادپهروهري:

د ديتنين هزرى و رىبازين فهلسه فى و پهشنبيري یيڻن جودادا ههڙماره کا پيناسه یيڻن ڙيکجودا بو دادپهروهريبي هاتييهدانان، یهک ڙ وان ئهوه: ((اعطاء کل ذي حق حقه)) ٿانکو: ماڻي هر خودان ماڻه کي بيتهدان. ول بهر روناهيي وان ههمى پيناسه یيڻن بو دادپهروهريبي هاتييهدان، ئه دشين ب ئاويه کي گشتى بیڙين: دادپهروهري ئه و بارودو خه ئهوي مرؤف تيда ههست نهکهت کو ستهم لى دئيته کرن، يان ماف لى دئيته خوارن.

گرنگيبيا دادپهروهريبي د نئسلاميدا:

دادپهروهريبي گرنگيبيه کا مهزن د نئسلاميدا هه يه، و ب ديتنا نئسلامي هنارتنا پيغهمبه و کتيبين ئهسماني ل دريزيبيا ديروکي هر بو هندئ بولو کو دادپهروهري د ناقبه را مرؤفاندا بنجهه ببت، و زورداري نه مينت، وهکي خودايي مهزن دبىزت: «**لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ ...**»

الحديد/ ٢٥، ٿانکو: ب راستي مه پيغهمبه رين خوه ب نيشانان هنارتني و کتيب و تهرازو و مه د گهل وان ئينانه خواري، دا مرؤف داديبه بکنه. و پيغهمبه (سلاف لى بن) د گونه کا خوهدا ئاشکه را دکهت کو ((عدل ساعه خير من عبادة ستين سنة)) ٿانکو: داديبا سهعه ته کي ڙ پهستنا شيسن سالان باشتره.

دادپه روهرى فه رمانه کا خودىيە بۆ بهنیان:

دڤىت هەر باوهردارەك بزانت کو ب دەستقەئىنانا دادىيى و ب جەئىنانا وى، و کار بۆ پەيداكرنا وى فەرمانه کا خودىيە، ژ بلى کو ئەو داخوازەكى مەۋقان ب خوهىيە ژى، چونكى خودايى مەزن د قورئانا پېرۋىزدا فەرمان ب دادپه روهرىيى ل باوهرداران كرييە، و گۆتىيە:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ ... ﴾ (النحل/٩٠)، ئانکو: خودى فەرمان ب دادى و

قەنجىيى كرييە، لەو دڤىت باوهردار ژى فەرمانى پى بکەن.

ژ بەر ۋى چەندى نابت بۆ چو كەسان، و ژ بەر چو ھىجەت و ئەگەران، ئەو پشت

بىدەتە ۋى ئەركى خوه، خودايى مەزن دېيىت: ﴿ وَلَا يَجِرِّمَنَّكُمْ شَنَقَانُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا

تَعْدِلُواْ أَعْدِلُواْ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾ (المائدة/٨)، ئانکو: نەفيانا ھەوه بۆ ھندهك كەسان،

نابت وە ل ھەوه بکەت کو ھوون دادىيى نەكەن، دادىيى بکەن ئەو نىزىكتەر بۆ تەقوايى.

دەلىقەيىن دادپه روهرىيى د ئىسلامىدا:

د ئىسلامىدا دادپه روهرى تىتەكى تايىبەت نىنە بۆ ئالىيەكى دەستنىشانكى د ژيانىدا، بەلكو ئەو ھەمى ئالىيىن گشتى يىن ژيانى و دەمەن تاكەكەسى يىن مە قەدگرت، مەۋق د گەل خوه و د گەل ھەۋالىن خوه و د ناڭ بىنەمالى و جەفاكىن ھەمىيىدا دڤىت يى دادپه روهر بىت، فەرە دادپه روهرى د ئالىيى سىياسى و دادوھرى و ئابۇرى و جەفاكىدا ھەبت، و پېدىقىيە دەزگەھ ل سەر بناخە و پېقكىن وى بىنە دانان، دا ژيانا گشتى پى بىتە ئاراستەكىن، ژ بۆ جەفاكەك بىتە ئاڭاڭىن، ھەمى كەس تىدا رېزى ل ماف و ئازادىيىان بىگىن، و كەس ژ سىتم و نەھەقى و دەستدىرىزىيى نەترىست، و مافى ھەر كەسەكى تىدا بىتە پاراستن، و سىنۇر بۆ خرابان بىنە دانان. و ل ۋىرى ب كورتى دى بەحسى دەلىقەيىن دادپه روهرىيى كەين:

ئىك - دەلىقەيا سىياسى:

دادپه روهرىيى سىياسى ئىك ژ گىنگەتىن ېنگىن دادپه روهرىيى، كو ئىسلامى فەرمان

پى دايى، خودايى مەزن دېيىت: ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَنِ ... ﴾ و ئەف فەرمانە

ھەمى دەلىقەيان قەدگرت، ب دىتىن ئىسلامى فەرمانپەوا (حاكم) ب گرىيېستەكى و ب رېكا

هلبزارتنى دەستهەلاتى وەردگرت، ناقەرۇكا سەرەكى يا وى گىرىبەستى ئەوا جڭاڭ ھەمى پشکدارىيى تىدا دكەت، كارى بۇ ھندى دكەت، كو دادپەرەرەرى و رېزگىرەنە ماف و ئازادىيىان پەيدا بىت، و د ئىسلامىدا چەسپاندىن دادپەرەرەرىيى ل رېزا ئىكى دئىت، پاشى تەناھى دئىت.

و ئەق تىگەھىشتنە بۇو زانايەكى وەكى (ئىن تەيمىيەتى) پالدaiيى كو بىيىت: ((خودى دەولەتە دادپەرەرە دادانت ئەگەر خوھ يا كافر بىت، و دەولەتە زۆردار ناھىيەت ئەگەر خوھ يا مۇسلمان بىت، و دنیا د گەل دادى و كوفرى دەيىن بەلى د گەل زۆردارى و ئىسلامى نامىيەت)). و دېيىت ل قىرى ئەم بىانىن، كو يا گىرنگ ئەوه سىستەمەكە دادپەرەرەر مەھەبەت نە ب تىنى فەرمانىرەوايەكى دادپەرەرەر.

دو - دەلىقەيا ئابۇرى:

د دەلىقەيا ئابۇرى ژىدا ئىسلامى گۆتنى خوھ ھەيە، و ھەر خوارنەكە نەھەق بۇ مالى، ئىسلامى حەرام كرييە، خودايىن مەزن دېيىت: **«وَلَا تَأكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَطْلِ»** البقرة/١٨٨، ئانكۇ: مالى ئىكەن ب نەھەقى نەخون. و ئىسلامى ئەو ھەمى كار و رەفتار و ئاوا قەددەغە كىن ئەوين دادى تىدا نەبەت، و دېيىت بىانىن كو حەرامىيىا خوارنا مالى ئىكەن ب نەھەقى نە ب تىنى ل سەر ئاستى تاكەكەسانە، بەلكو ئەو ل سەر ئاستى جڭاڭ و دەولەتىيە ژى، چونكى ئەگەر جڭاڭ و دەولەت ژيانەكە بەختەوەر بۇ كەس و خىزانان دابىن نەكەت، مەعنە ئەو بىتادىيىن دكەن، و ب نەھەقى پېش و بارا وان دخون، پىغەمبەر (سلاق لىن بن) ئاشكەرا دكەت كو ((خودى دانى ھند مالى ل سەر دەولەتەندان كرييە ئەركى ، كو تىرا ھەزاران بىكەت))، و ئىمام عەلى (خودى ژى پازى بىت) دېيىت: ((د گەل ھەر مالەكى ب حەرامى ھاتىيە كۆمكىن، ھندەك ماف ھەنە ھاتىنە خوارن)).

سى - دەلىقەيا دادوھرىيى:

جەئىنانا دادىيىن ژ ئەركىن سەرەكى يىن دادوھرىيە، ئەو ژى ب رېكا كارئىنانا ياسايىن، و ل بەرچاڭ وەرگىتنى وان رېيان ئەوين پەيوەندىدار ب ۋى چەندىقە. و دادپەرەرەرەيىا دادوھر و ياسايىن پەيدا بىت، دېيىت وەلاتى ھەمى بەرانبەر ياسايىن وەكەھەق

بن، و دادگه‌ه خوه‌سهر و بیلا بت، و دوور بت ژ هه‌می ره‌نگین دهستیوهردانین ده‌رقه‌بی، و یاسایه‌کا دادپه‌روهه سه‌ردهست ببت.

خودایین مه‌زن داخوازی ژ موسلمانان دکهت، کو ئه‌و د مه‌سنه‌لیا شاهدیییدا ئه‌و دادییی بکه‌ن، و چو تشت وان پال نه‌دهت کو ئه‌و شاهدییا خوه ب نه‌هه‌قی بدهن، خودی دبیزت: **﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِذَا مَنَّا كُوْنُوا قَوَّا مِنَ الْقِسْطِ شُهَدَاءَ اللَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوْ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبَيْنَ إِنْ يَكُنْ عَنِّيْا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَشْبِعُوا أَهْوَى أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُدَا أَوْ تُعَرِّضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾** النساء/۱۳۵، ئانکو:

گه‌لی باوه‌رداران، هوون ب دادییی رابین، و بؤ کناری خودی شاهدییی بکه‌ن، ئه‌گه‌ر خوه ل سه‌ر هه‌وه ب خوه ژی بت، یان ل سه‌ر دایباب و مرؤقین هه‌وه بت، و ئه‌وی هوون شاهدییی ل سه‌ر ددهن یی چاوا بت، دهوله‌مهدن بت یان هه‌زار بت؛ چونکی خودی چیتر دزانت کا تشتی بؤ وان باش چییه، قیچا بلا دلچوون و تاگیری به‌ری هه‌وه نه‌دهته هندی، کو هوون دادییی نه‌که‌ن، و ب زمانی خوه و هربادانی بیخنه شاهدییا خوه، یان پشتا خوه بدهنه شاهدییی، هندی خودییه ب کاریین هه‌وه یی شاره‌زایه.

ژ قی ئالیقہ ئیسلامی گه‌لک دهسته‌به‌ری (ضمانت) داناینه، دا کو دادپه‌روهه ب جه‌بیت، و ل سالا بوری مه به‌حسنی وان کربوو، ژ وان:

۱- هه‌ر دوزداره‌ک دفیت گوتنا خوه ب ریکا شاهد و به‌لگه‌یان بنه‌جهه بکه‌ت.

۲- که‌س ب گونه‌ها که‌سی دی نائیتت گرت.

۳- زوری و کوتاه‌کی د و هرگرتنا دانپیدانییدا قه‌ده‌غه‌یه.

۴- دادگه‌ه بیلا و خوه‌سه‌ره.

۵- هه‌می که‌س به‌رانبه‌ر یاسایین و هکه‌هقن.

پسيار:

– بوچ د ئىسلامىدا دادپەرەورى يا تايىبەت نىنە ب لايىكى تايىبەتى ژيانىقە؟

دان وستاندن:

- ((د ئىسلامىدا دادپەرەورى بەايىكى گىرنگ و سەرەكىيە)) ل دۆر قى چەندى باخشقە.
- ((خودى دەولەتا دادپەرەور ددانت ئەگەر خوھ يا كافر بىت)) قى گۇتنى ب كورتى رۇن بىكە.

شورا

شورورا ژ بهایین گرنگین ئیسلامییه، ژ بەر کو پەیوهندي ب مافى جودابوون و پشکدارییا سیاسى و جفاکىفه ھەيە، د قورئان و سوننەتىدا بىریارا ۋى مافى ھاتىيەدان، و ژیاننامە و كارى پىغەمبەرى (سلاف لى بن) و ھەقالىن وى شاھدىيىن بۆ دەن، شورورا د ئیسلامىدا بۆ فەرمانىرەوايان ئەركە، و بۆ ۋەلاتىيان مافە، بەلى ئەو مافەكى وەسا نىنە دەست ژى بىنە بەردان، چونكى ئەو نە ب تىنى مافە، بەلكو مافەكى تىكەلى پىگىریيَا موسىمانانە.

شورورا ژ وان بەھایانە ئەوین ژ قورئانى و سوننەتا پىغەمبەرى (سلاف لى بن) ھاتىيە وەرگرتن، خودايى مەزن د قورئانىدا بەحسى سالۇخەتەكى سەرەكى يى جفاكا باوەرداران دكەت و دبىزت: **وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْتَهُمْ** الشورى/ ٣٨، ئانکو: كارى وان د ناۋىبەرا واندا شورورايە. و پەيقا (أمر) د ۋى ئايەتىدا ئىشارەتە بۆ كارىن سیاسى و گىشتى يىن جفاكى، و ژ ۋى ئايەتى ئەف مەبەستىن خوارى دئىنە وەرگرتن:

- شورورا مافى گەللىيە، و گەلى مافى ھندى ھەيە كو ب ئاوايەكى گۈنچايى د گەل سەرەتى ژ ۋى مافى بېبار نەبت.
- شورورا نە ب تىنى مافە، بەلكو ئەو مافەكى گىرەدایە ب باوەریيَا موسىمانىفە، و خەسلەتەكا جەوهەرى يَا تاكى باوەردار و جفاكا موسىمانانە، و باوەریيَا مە ب شورورايى رامانى ھندى دەت، كو ئەم ب تاڭىرەتى و سەتەمى راپى نەبىن، و ئەفە ئىك ژ وان بناخەيانە ئەوین قورئانى بىنە جەھرىن، ژ بەر ۋى چەندى ئەم دېبىن ئەسلى شورورايى د قورئانىدا د گەل دووركەقتن ژ خرابىيان و جەھىنانا ئەركىن ئايىنى دئىتەرن، خودايى مەزن دبىزت: **فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي**

الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَّمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ تُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ آل عمران/ ١٥٩

ئانکو: تول وان نەگەرە، و داخوازى ژ خودى بکە دا گۈنەھىن وان ژى بېت، و تو د كاروباراندا گۆتنا وان وەربگەرە، و ئەگەر دلى تە ل سەر كارەكى موكۇم بۇو تو وى كارى بکە، و خوھ بەھىلە ب ھىقىيَا خودى ب تىنېفە، ھندى خودىيە حەز ژ وان كەسان دكەت ئەوین خوھ دەھىلەنە ب ھىقىيَا ويقە.

و دا ئەم باش د مەبەستا قى ئايەتى بگەھىن، دېت ئەم بىزانىن كو ئەو پىشى شەرى
(ئۇھۇدى) ئەۋى مۇسلمان تىدا شىكەستىن، ھاتبۇو خوارى، و ڦ قى ئايەتى ئەف تىشتنىن ل
خوارى ئەم تى دگەھىن:

- ١- پىغەمبەرى (سلاف لى بن) پىگىرى ب ئەنjamى وى مشىورەتى كر ئەوا وى د گەل
ھەقالىن خوه كرى، ھەر چەندە ئەو بەرەقازى بۆچوونا وى ب خوه بۇو.
- ٢- ئەگەرا سەرەكى يا شىكەستنا مۇسلمانان يا لەشىكەرى ل ئۇھۇدى دەركەفتنا ھندەك
سەحابىيان بۇو ڦ فەرمانا پىغەمبەرى (سلاف لى بن) دەمىن وان چەپەرىن خوه
بەردايىن.
- ٣- د گەل ئەوا بۇرى، خودايى مەزن و پىغەمبەرى (سلاف لى بن) گازنە ڦ سەحابىيان
نەكىر، سەرا وى شىكەستنا ڦ بەر ھەلۋىستى وان پەيدا بۇوى، بەلكو ڦ بەر بەايى
مەزنى شۇورايىن وەك بەا و بناخەيەكى دەستەلاتى د ئىسلامىتىدا، خودايى مەزن سەر
ڦ نۇو فەرمان ب شۇورايىن ل پىغەمبەرى كر، كو دېت ئەو ھەر د كاروباراندا گۆتنا
وان وەربىرىت، چونكى بلا خۇونا ب دەھان ڦ ھەقالىن پىغەمبەرى (سلاف لى بن)
بېرىت، بەلى بلا ستوونەكا سىاسى و جۇاڭى يا جۇاڭى مۇسلمانان نەھەزت، كو
شۇورا و دووركەفتە ڦ تاڭىرىسى و خۇەسەپاندىنى.
- ٤- خودايى مەزن ب ئاوايىن فەرمانى ڦ پىغەمبەرى (سلاف لى بن) دخوازت كو ئەو د
كاروباراندا بۆچوون و گۆتنا ھەقالىن خوه وەرگىت، و ئەقە شۇورايى دەكتە ئەرك
بۇ پىغەمبەرى و ستوونەكا ڦيانا سىاسى و گىشتى.
ڦ پىغەمبەرى (سلاف لى بن) دئىتە ۋەگوھاستن كو دېيىت: ((لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَكْثَرُ مَشَوَّرَةً لِأَصْحَابِهِ
مِنْ رَسُولِ اللَّهِ))، ئانكۇ: كەسى ھندى پىغەمبەرى خودى (سلاف لى بن) گۆتنا ھەقالىن خوه
وەرنەدگرت ھەر چەندە ئەو پىغەمبەر بۇو و وەھى بۇ وى دەت، بەلى د وان ھەمى
كاروباراندا ئەۋىن مشىورەت تىدا دورىست، و ل وان ھەمى جەھان ئەۋىن وى وەكى
سەرکەدەيەكى سىاسى، يان لەشىكەرى، يان دادوھر رەفتار كربت، وى گۆتنا ھەقالىن خوه
وەردگرت، دا بېتە جەن چاڭلىكىنى بۇ وان فەرمانىرەۋايىن پىشى وى دئىن، و دا ب وان
بەدەتە ناسىن كو ئەگەر بۇ ئىكى دورىستا ب گۆتنا خوه ب تىن بکەت و شۇورايى ب
كارنەئىنت، ئەو دا بۇ پىغەمبەرى خودى (سلاف لى بن) دورىستىت، و ئەگەر ئەف چەندە
بۇ وى دورىست نەبت، بۇ يىن پىشى وى ئىكىجار دورىست نابت.

دان و ستاندن:

نهرى گەل و جفاكىن موسىمانان دشىن ھندهك ناوا و مىكانىزمىن گونجايى بۆ شوورايى ل دووف
سەردهمن وان ب كاربىين؟
قىچەندى شرۇفە بىكە.

وکھه‌قی

وکی ل سالین بورین به حس هاتییه‌کرن، وکھه‌قی (یه‌کسانی) ژ بهایین بلندین ئیسلامییه، و ل سه‌ر ژی بناخه‌یی ئیسلام ب چو جوداھییین نه‌تھوھ و قنیت و تھه‌یی رازی نابت، و ئه‌و ب رەنگه‌کی وکھه‌ق سەرەددەرییی د گەل جوداھییین سورشى دکەت، دا زورداری و جوداکاری پەيدا نه‌ب، و ئاشکەرايە کو وکھه‌قی د ژیانیدا تشتەکى رەھا نىنە بەلكو رېزھېبىيە.

- رامان وکھه‌قیيە:

وکھه‌قی ئه‌وھ، مروقق هەمی بەرانبەر ياسايى وکی ئىك بن، و جودايى د ناقبەرا واندا نەئىتەکرن ل سه‌ر بناخه‌یی مللەت و زمان و نفشد و تھه و هەر تشتەکى دى يىن جودابۇون و بىددادىيىن پەيدا دکەت.

- بناخه و زىلەرن وکھه‌قیيە د ئیسلامىدا:

بناخه‌یی وکھه‌قیيە د ئیسلامىدا، بۆ هندى دزقىت کو خودايى مەزن نىشى مروققى ژ نەفسەکى ئافراندىيە، وکی ئه‌و ب خوھ دبىيەت: **«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ»** (الأعراف / ١٨٩)، ئانکو: خودايى مەزنه کو هوون ژ نەفسەکى ب تىن ئافراندىن. و ژ ژى ئايەتى دئىتە زانىن کو:

۱- خودايى مەزن ب تىن ئافراندەری هەمی مروققانە.

۲- ھېقىنەنی هەمی مروققان بۆ ئادەمی دزقىت، و ئادەم -وکی قورئان دبىيەت- ژ ئاخىيە. و ئەقە وئى دگەھىنت کو مروقق هەمی د بناخه‌یی مروققىنېيىدا وکھه‌قىن، و د ژى چەندىدا كەس ژ كەسى باشتىر و رەسەنتر و ھېزاتىر نىنە.

پىيغەمبەر ژى (سلاف لى بن) د گەلەك گۆتنىن خودا ژى راستىيى بىنەجە دکەت، ژ وان گۆتنان: ((النَّاسُ سَوَاسِيَّةُ كَاسْنَانُ الشَّطْ وَإِنَّمَا يَتَفَاضَلُونَ بِالْعَافِيَّةِ، وَالرَّءُ كَثِيرٌ بَاخِيَّهُ، وَلَا خَيْرٌ فِي صَحَّةِ مَنْ لَا يَرِي لَكَ مِنَ الْحَقِّ مَثُلَ مَا تَرِي لَهُ)) يان ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ رِبَّكُمْ وَاحِدٌ، وَإِنَّ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ، أَلَا لَا فَضْلٌ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ، وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ، وَلَا لَأَحْمَرٍ عَلَى أَسْوَدٍ، وَلَا أَسْوَدٍ عَلَى أَحْمَرٍ، إِلَّا بِالْتَّقْوَى)).

بوهه يقى قەگوھازتىيە، ئانکو: مروققەمى يەكسانن وەكى دىندكىن شەيى، كەس د سەر كەسىپا نىنە، يىن عەرەب ژىي نەعەرەب باشتىر نىنە، و يىن سپى ژىي پەش چىتەر نىنە، ئەگەر ب تەقوايى نەبىت. و پەيپا مروققەمى (الناس) د ۋان فەرمۇدەياندا مەعنایا خوھە يە، چونكى ئەو پەيپەكا گشتىيە، و كەس ژىن دەرناكەفت.

و ژىلى قى چەندى، وەكەھەقىيى د ئىسلامىدا ژىدەر و سەرەكانىيىن خوھە نە، تىشى ژى دئىتە وەرگرتن:

۱- ئەركىن ئايىنى، ئەركىن هەمى باوەردارانە بىن جوداھى، و كەس ژى بەر پىك و پايدەيەكى ئايىنى، يان جەاكى، ژىن ۋان ئەركان دەرناكەفت، ھندهك رەوشىن تايىبەت نەبن بارى ھندهك مروقان تىدا دئىتە سەقكىرن، وەكى نەگرتنا پۇزىيى بۇ مروققى نەخوھش، يان نەچۈونا حەجى بۇ كەسى پارە نەبن.. هەندى.

۲- د ئىسلامىدا مروققەمى بەرانبەرى ياسا و دادگەھى وەكەھەقىن، و بەرانبەرى شەرىعەتى وەكى ئىك سەرەدەرى د گەل وان دئىتەكىن، و د ۋى چەندىدا چو جوداھى د ناقبەرا دەولەمەند و ھەزار و فەرمانىردا و كەسەكى ئاسايىدا نىنە.

۳- كرنا درووشمەن ئايىنى، وەكى: نېتىز ئەينىيى و حەجى.. هەمى ھندى دگەھىن كو دووکەقىتىيىن قى دىنى وەكەھەقىن، چونكى مۇسلمان هەمى د گەل جوداھىيىن نەزىاد و رەگەز و مللەت و ئاستى وان يىن جەاكى، ب ئىك رەنگى و د ئىك دەمىدا ملىئىن خوھ دەدەنە ئىك و بەرانبەر خودايى خوھ رادۇھىستن و ۋان درووشمان ئەنچام دەدەن.

۴- ئىسلامى ئەو هەمى پەيوهندى و رەفتار و سەرەدەرى قەدەغەكىرىنە ئەۋىن نەوەكەھەقى و سەتم تىدا، وەكى: رىبا، و بەرتىل، و گوھقەچنى (جاسوسى)، و دەستىرىيى ل سەر مال و ملک و نامووسا خەلکى.

۵- د ئىسلامىدا چو پېقكىن نەدورىست بۇ ب سەرئىخستنا ھندهك كەسان ل سەر ھندهكىن دى ب بەرچاڭ نائىئىنە وەرگرتن، وەكى: پېقكى نەزىاد و بىنەمال و ئۇوجاخى، بەلكو ب تىنى مروققىنەيى مروققى و چاڭخوازىيَا وى ب بەرچاڭ دئىتە وەرگرتن.

۶- ل دۆر دووکەقىتىيىن دىنىن دى، ژىلى كو ئىسلام ئازادىيىا رېقەبرىنا درووشمەن دىنى يىن تايىبەت ب وانقە دەدەتە وان، ئىسلام ب گىانى وەكەھەقىيى سەرەدەرىيى د گەل وان دكەت، ل دوووف وى بناخەيى ئەۋى زانايىان دانايى، ئەۋى دېيىت: ((لَهُمْ مَا لَنَا وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَيْنَا))، ئانکو: ئەم و ئەو د ماف و ئەركاندا وەكەھەقىن، ئەڭ مافى ب زمانى ئەقىقە دېيىتى: مافى وەلاتىنېيى، كو ئەم هەمى ئەندامىن ئىك جەاكىيە، و د مافىن سىاسى و مەدەنيدا يەكسانىن.

وهکهه‌قی و مهسه‌له‌یا جوداهیین د ناقبه‌را ژن و میراندا:

هندەک ژ وان کەسین ب دورستى د ئىسلامى ناگەن، يان نەقیانا ئىسلامى ھلدگرن، ھزر دكەن كو بنەمايىن وەکهه‌قىيى د ئىسلامىدا ژ ژنى ناگرن، و ل بەر سىبەرا ئىسلامى جوداكارى دىرى ژنى دئىتەكىن.. بەلى ب راستى مهسه‌له وەسە نىنە، چونكى ئىسلامى بناخەيىن وەکهه‌قىيى د ناقبەرا ژن و میراندا دانايىنە، وەكى ژ ۋان خالان بۇ مە ئاشكەرا دېت:

۱- د ئىسلامىدا ژن و میر د ئافراندن و ھىقىنى خودا يەكسانن، و ھەردو خودان بەها و

كەرامەتن: «**هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ...**» الاعراف/ ۱۸۹ ، ئانکو: ئەوه بىن هوون ھەردو ژ ئىك نەفسى ب تىنى ئافراندىن.

۲- ھەردو د باوهەرىئىنان و كارى چاك يان بىن خرابدا، و وەرگرتنا خەلات و جزايى ل رۇزا دووماھىيىن وەکهه‌قىن، و چو جوداھى د ناقبەرا واندا نىنە، و ھەردو وەكى ئىك بەرپىسن ژ گەھاندىن پەياما خودى.

۳- د ھلبىزارتنا ھەۋىنى خودا، و پىكىئىنانا بىنەمالىدا، ھەردو وەکهه‌قىن، و نابت كۆتەكى ل وان بىتەكىن.

۴- د ناھ بىنەمالىدا ھەر رېزگرتەكا زىدە بۇ كورپى ل سەر كچى قەدەغەيە، و دەمى دەيىك و باب سەرەدەرىيىن د گەل زارۋىكىن خوھ دكەن، ئەگەر ئەو كچان ب سەر كوران نەئىخن ژى، دېيت ئەو وان وەكى ئىك لى بکەن، وەكى پېتىغەمبەر (سلاّف لى بن) دېيت: ((سَاوَوَا بَنِ أَوْلَادَكُمْ فِي الْعَطِيَّةِ، وَلَوْ كَنْتُ مُؤْثِرًا أَحَدًا لَأَثْرَتَ النِّسَاءَ عَلَى الرِّجَالِ)) ، ئانکو: وەکهه‌قىيى د ناقبەرا زارۋىكىن خوھ د دانىدا بکەن، و ئەگەر من ئىك ب سەر ئىكى ئىخستىبا، ئەز دا ژنان ب سەر میران ئىخىم.

ژ بلى ۋى، ژن و میر د ۋان خالان ژىدا وەکهه‌قىن:

۱- ھەردويان مافى خواندىن و خوھ پېگەھاندىن وەكى ئىك ھەيە.

۲- ھەردو د رېگرتنا دياردەيىن خرابىن ژيانا جڭاكيدا وەكى ئىكىن، ھەر وەسە د پېشىقەبرنا رەوشەنبىرىيىا چاكى و خىرىيدا، دېيت ھەردو پېكە بەرگرىيىا خرابكارىيى بکەن، و ل مەيداندا خەباتا جڭاكي و گشتى ئامادە بىن.

۳- ھەردو د ھەبوونا كەسىنەيىيا ياسايىدا وەکهه‌قىن، ئانکو: ژن ژى وەكى مىرى خودان ئىرادەيەكا خوھسەرە د گىرپاندا بازارىن ملک و مال و بازىرگانىيىدا، وەكى: كرپىن، و فرۇتن، و دان، و قەركەن.. و هەتىد. و چى نابت كەس رېكى لى بگرت.

۴- وەک بنەما، ب رەنگەکى گشتى ئەو ھەردو د ماف و ئەركاندا وەکھەقىن، وەكى خودايى مەزىن دېيىت: **﴿وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾** البقرة / ۲۲۸، ئانکو: ژنان ماف ل سەر مىزان ھەيە، كانى چاوا مىزان ماف ل سەر وان ھەيە، ب رەنگەکى چاک، بەلى ئايەتى پشتى ھنگى گۆت: **﴿وَلَلرِّجَال عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ﴾** البقرة / ۲۲۸، ئانکو: زەلامان پەيسكەكا زىدەتى ل سەر ژنان ھەيە، و ئەو پەيسك ئەركەكى زىدەتە نە كو مافە، چونكى مەرەم پى رېقەبرىنا مالىيە، و كو ئەو وان ب رەنگەكى جوان خۇدان بکەن. ب مەعنایەكا دى، مەرەم ب وى پەيسكە زىدەتى يازەلامى، ئەوھە ئەو سەرپەرشت و بەرپىسى ئېكى يىن مالىيە، و ژ دەرۋەيى بابەتى مالى زەلامى چو (قىوامەت) ل سەر ژنى نىنە.

۵- ب كريyar، نوکە ل پترييما وەلاتىن موسىلمانان، و وەلاتىن مە ئىك ژ وانە، ژنا موسىلمان ژ مافىن خوھ يىن سىاسى بىبىار نەبۈوويە، و ئەو پىشكەدارىيى د كارى سىاسى و رېقەبەرىيىدا دكەت.

۶- ل دۆر مەسەلەيا شاھدىيى، كو شاھدىيى دو ژنان بەرانبەر يازەلامەككىيە، وەكى د سۆرەتا (البقرة)دا ھاتى، بارودۇخەكى دىرۆكى و سروشىتى ژنى (تەھەكۈم) د مەسەلەيىدا كرېيە، و ياخىن ئەوھە ئىسلام ناھىيەت مافنى چو ئالىيىان ژ دەست بېت، يان زيانەكا ئابۇرى پى بکەفت.

و ب رەنگەکى گشتى، پەيوەندى د ناڭبەرا ژن و مىزاندا ل سەر بناخەيى كەرامەتا مەرۆقى دئىتە ئاڭاڭىن، و ئەو جوداھىيىن سروشىتى ئەوين كو د ناڭبەرا ھەردو ياندا ھەين بىنەمايىن وەكھەقىيَا وان تىك نادەن، چونكى دادپەرەرەي بىنەمايىن ۋان پەيوەندىييانە، و د گەل ھەبۇندا دادىيى ئەو جوداھى تامەكا خۇشتەر دەدەنە ژيانى، چونكى ھەر ئىك ژ وان ب كارى تەمامكىندا يى دى رايدىت.

پیغمبر:

نه ری ل بهر سیبه را نیسلامن جوداکاری درنی ژنی دیتنه کرن؟

دان و ستافدن:

فی گوتنی سہلمینی؟

دڙاتييا ستهمن

ئهگهه ئىسلام -وهكى د بابهتنى بورىدا بەحس ڙى هاتىيەكىن - هنده گرنگىيىن بدهتە پەيداكرنا دادپهروهرييى د جقاكىدا، پا ئەو زىدەتر گرنگىيى ددهتە دڙاتييا ستهم و زۆردارييى، د هەمى ئاست و دەلىقەياندا. ھوسا ئىك ڙ سالۆخەتىن سەرەكى يىن مروقى باوەردار و موسىلمان ئەو ب ستهمى رازى نەبت، و ب هەر رىكەكا هەبت ئەو دڙاتى و بەرگرييَا وئى بکەت.

رامانا ستهمى :

ستەم ڙ ئالىيى زمانىقە شكاندن و دەربازكرنا سينورانە، و داناندا تشتى نە ل جەن وى يى گونجايى، و ب گشتى ستهم نەھەقى و دەستدرىيىزىيە ل سەر ماف و ئازادى و كەرامەتا كەسىن دى، و ئەو دڙى دادپهروهرييىيە.

قەدەغەكرنا ستهمى د هەمى تشتاندا و بۇھەمى كەسان :

د قورئانىدا گەلەك ئايەت ھەنە ئاشكەرا ستهمى قەدەغە دكەن، و هندهك ئايەتىن دى ھەنە فەرمانى ب دادىيى ددهن، و ئەم ھەمى پىكەتەئىكىدى ل سەر نەھىلانا زۆردارييى دكەن، د فەرمۇدەيەكى (قودسى)دا، خودايى مەزن دېيىت: ((يَا عبادِي إِنِي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مَحْرَمًا، فَلَا تَظَالُوا)). موسىلم ۋەگوھازتىيە، ئانکو: گەلى بەندەيىن من، ب راستى من ستهم ل سەر خوھەرامكىيە، و من ئەو د ناقبەرا ھەوھ ڇىدا ھەرامكىيە، ۋىچىا ھوون ستهمى ل ئىكدو نەكەن.

د ئىسلامىدا ستهم كارەكى دورست نىنە ئەگەر د گەل كى بت، مىر بت يان ڙن، مەزن بت يان بچووک، نىزىك بت يان دوور، بەلكو خوھ ئەو د گەل گيائىداران ڙى بت دورست نىنە، و د گەلەك ئايەتاندا خودايى مەزن ئاشكەرا دكەت كو ل ٻوڙا دووماهىيى هندى دىنداكەكى ئەو ستهمى ل كەسى ناكەت، و ئەو ھەمى زۆر و ستهما - ل دنیايى - ب ناقنى ئىسلامى دئىتەكىن، ئىسلام ڙى بەرىيە، و نابت چو موسىلمان خوھ د سەر ڦى گونەها مەزنرا ببىنن، و هزر بکەن كو حسىبا وئى د گەل وان نائىتەكىن، چونكى خودايى مەزن دى تۆلى ڙى ستيت، و وى ڙ دلۇقانىيا خوھ بىتار كەت، ئەگەر هات و ئەو بەر ب ستهمىقە چوو.

سته بناخهين تيچوونىيە:

ئىك ۋ بناخه يىن قانوونا خودايى د ۋى ھەبۈونىدا ئەوه ھەر ملەت و شارستانىيە كا زۆردارىيى بىكەت تى دېت، گەلەك ئايەتىن قورئانى ھەنە، ۋى راستىيى بۇ مە بەرچاڭ دكەن، وەكى خودايى مەزن دېيىت: **﴿وَلَقَدْ أَهْلَكَنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا﴾**

يۇنس/ ۱۳، ئانکو: ب راستىيە كەن مەن بەرچاڭ دېيىت تىپىن دەمى زۆردارى كىرىن. ھەر وەسا دېيىت: **﴿هَلْ يُهَلِّكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ﴾** (الأنعام/ ۴۷)، ئانکو: ئەرى مَا ۋىلى ملەتى زۆردار، كى دى تى دېت؟

و ۋ زارىدە ئەندەك زانايىن مۇسلمانان دئىتە ۋە گوھازتن، دېيىن: ((إِنَّ اللَّهَ يُقْيِيمُ الدُّولَةَ إِنْ كَانَتْ كَافِرَةً، وَلَا يُقْيِيمُ الظَّالَمَةَ إِنْ كَانَتْ مُسْلِمَةً، وَالدُّنْيَا تَدُومُ مَعَ الْعَدْلِ وَلَا تَدُومُ مَعَ الظُّلْمِ (الاسلام))، ئانکو: خودى دەولەتا دادىپەرەر دادانت ئەگەر خوھ يا كافر بىت، و دەولەتا زۆردار ناھىلت ئەگەر خوھ يا مۇسلمان بىت، و دەنیا د گەل دادى و كوفرى دەيىنت بەلىن د گەل ئىسلاما زۆردارى پىرە نامىيىت.

پىيار:

- ئىسلام چاوا بەرى خوھ دەدەتە وى ستەمن ئەوا د گەل مىرى يان ژىن، مەزنى يان بچووکى، نىزىكى يان دوورى، يان ھەتا د گەل گىانداران دئىتە كىن؟

دان و ستاندىن:

((خودى حۆكمى دەولەتا دادىپەرەر بەرەدەوام دكەت، ئەگەر خوھ يا كافر ژى بىت، و حۆكمى دەولەتا زۆردار ناھىلت، ئەگەر خوھ يا مۇسلمان ژى بىت)). ۋى گۆتنى شەرقە بىكە.

ئاشتى

ئاشتى ژ بهايىن ئىسلامى يىن مەزىنە، و ئەو باوهىدارىن ل دوو قى دىنى خودايى دەن، دېيتىت فىرى قى بهايى بىن، و ل سەر بىنە پەروەردەكىن، هەتا ئەو بىتە پىشكەك ژ بىر و رەفتارى وان.

گىنگىيى ئاشتىيى د ئىسلامىدا:

ئىسلام ل سەر ئاستىن جودا جودا گىنگىيى دەدەت ئاشتىيى، و وى ب باوهىريا مەرۆڤى مۇسلمانقە گىرىدەت، و ناڤى (ئىسلام) ب خوھ ژى د رە و پىشالىن خوھدا بۇ پەيغا (سەلام) كو رامانا ئاشتىيى دەدەت دىزقىت، و ئاشتى درووشمى مۇسلمانانە، و ئىسلام ژ مە دخوازىت كو ئەم د گەل دەرۈونى خوھ و د گەل بىنەمال و دەرۈوبەرى خوھ و هەمى بۇونەوەران ب ئاشتى بىزىن، و ب دىتىن ئىسلامى شەر و جەنگ و مىلمانى بارۇدۇخەكى ئاسايى نىنە، و ئەو كارەكى بەرۈختە ژ نەچارى مەرۆڤ دەكت، و ئەگەر ج جەنگ هەتا نوکە پىشكەكە ژ واقعى ژيانا مەرۆڤى، بەلى دېيت ئەو نە بۇ دېمىنكارىيى بىت، بەلكو بۇ بەرگىيىن و زەرقانىدا ئاشتىيى بىت، خودايى مەزىن فەرمانى ل مە دەكت كو ئەم هەمى بەر ب ئاشتىيىقە بچىن، دەمى دېيىت: **﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ إِيمَنُوا أَدْخُلُوا فِي الْسَّلَمِ كَافَةً وَلَا**

تَتَّبِعُوا حُطُورَتِ الْشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌ مُّبِينٌ ﴿البقرة/٢٠٨﴾ ، ئانكۇ: گەلى

ئەوين باوهى ئىنايىن، هوون هەمى وەرنە د ئاشتىيىدا، و ل دوو پىكىن شەيتانى نەچن، هەندى ئەوه، ئەو بۇ هەوە دېمىنەكى ئاشكەرايە (ھەردهم بەرى ھەوە دەدەت شەر و جەنگان)، و ژ ۋى ئايەتنى ئەف خالە بۇ مە ئاشكەرا دىن:

۱- خودايى مەزىن داخوازى ژ هەمى خودانباوهى دەكت كو ئاشتىخواز بىن، و دىرى شەرخوازان راوهستن.

۲- شەرخوازى و خرابكارى ژ شەيتانىيە، و ئەو دېمىن باوهىدارانە، لەو نابت باوهىدار ل دوو بچن و گوھدارىيىا وى بىكەن.

۳- شەيتان دېمىنەكى بەردهوام و ئاشكەرايە بۇ خودانباوهى، چونكى وى دېيت شەر و فتنەيان د ناڭ واندا بەلەف بىكت، لەو دېيت دېزاتىيىا وى بىتەكىن.

موسلم ژ پیغەمبەرى (سلاف لى بن) ۋە دىگۈھىزت، دېبىزت: ((لَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَنْ تُؤْمِنُوا حَتَّى تُحَابِيُوا، أَوْلَى أَدْلِكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تُحَابِبُتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بِيْنَكُمْ))، ئانکو: ھوون ناچىنە بەھەشتىن ھەتا باوھىرىيىن دئىىن، و ھوون باوھىرىيىن نائىين ھەتا حەز ژ ئىكىدو نەكەن، و ما ئەز تىشىنە كى نىشا ھەوھەن دەدەم، ئەگەر ھوون بکەن، ھوون دى حەز ژ ئىكىدو كەن؟ سلاقى (ئاشتىيىن) د ناقبەرا خوھدا بەلاق بکەن. و بوخارى ژى ۋە دىگۈھىزت، دېبىزت: ((الْسَّلَامُ مِنْ سَلَامِ الْمُسْلِمِينَ مِنْ لِسَانِهِ وِيدَهِ))، ئانکو: مۇسلمان ئەو كەسە ئەۋى مۇسلمان ژ ئەزمان و دەستى وى پارزىتى بن.

بناخەيىن ئاشتىخوازىيىن د ئىسلامىدا

ئاشتىخوازى و دووركە قىنن ژ شەرخوازىيىن د ئىسلامىدا ھندهك بناخەيىن رەسەن بۆ ھەنە، ژ وان بناخەيان:

۱- ئىسلام دىنى دلۇقانىيىھ، و پیغەمبەرى ئىسلامى پیغەمبەرى رەحمىيە: «وَمَا

أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ» الأنبياء/ ۱۰۷، ئانکو: ھەما مە تو يىن ھنارتى

دلۇقانى بۆ جىهانى ھەمىيى. و پیغەمبەر (سلاف لى بن) دېبىزت: ((إِنِّي لَمْ أَبْعَثْ لِعَانًا، وَإِنَّمَا بَعَثْتُ رَحْمَةً)) مۇسلم ۋە دىگۈھىزت، ئانکو: ئەز نەھاتىمە ھنارتىن، لەعنةتى ل خەلکى بکەم، بەلكو ئەزى ھاتىمە ھنارتىن دلۇقانى. و ئاشتى پىشكەكە ژ دلۇقانىيى باوھىرى دەردكەفت.

۲- براينىيى باوھىرىداران: ب دىتنا ئىسلامى باوھىرىدار ھەمى بىرانە، و دەقىيت ئەو ل سەر

بناخەيى براينىيى سەرەددەرىيى د گەل ئىكىدو بکەن، خودايى مەزن دېبىزت: «إِنَّمَا

الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» الحجرات/ ۱۰، ئانکو: ھەما باوھىرىدار بىرانە. و برا د گەل برايى دەقىيت

يىن دلۇقان بىت، و ب ئاشتى بىزىت.

۳- ھەقناسين و قىيانا گەل و مللەتان: ب دىتنا ئىسلامى ھېققىنى ھەمى مروقان ئىكە، ئەو ھەم ژ ئىك بىنەكۆكى دورستبۇوينە، و جوداھىيىا گەل و مللەتان ھەر بۆ ھندىيە ئەو ئىكىدو بىناسن، و رېزى ل تايىبەتمەندى و مافقىن ئىكىدو بىگىن، خودايى مەزن دېبىزت:

«هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ» الأعراف/ ۱۸۹، ئانکو: ئەوھە يىن ھوون ھەمى ژ

نەفسەکى ب تىنى ئافراندىن. و دېيىت: **﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى﴾**

وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْنَىكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ﴾

حَبِير[”] الحجرات/ ۱۲ ، ئانکو: گەلى مروقان، مە هوون ژ نىز و مىتىھەكى ئافراندىن، و

مە هوون كىنە ملەت و ئووجاخ دا هوون ئىكىدو بىناسن.

۴- **هارىكارى ل سەر باشىيىن:** خودايىن مەزن فەرمانى ل خودان باوەران دكەت كو تىشى خىر و چاكى تىدا ھەبت، ئەو هارىكارىيىا ئىكىدو بىھەن، و ئەو تىشى گونەھە و دەستدرىيىزى بىت، هارىكارىيىا ئىكىدو تىدا نەكەن، دەمى دېيىت: **﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالْتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدُونِ﴾** المائدة/ ۲.

۵- چاكى د گەل دووکەفتىيىن دىيىتىن دى: خودايىن مەزن فەرمانى ل مە دكەت كو ئەم د گەل دووکەفتىيىن ئايىنن دى چاك و دادپەر وەر بىن، چونكى بەرچاڭىرنا مە بۇ دادپەر وەر بىيىن د گەل وان مەزىتلىرىن دابىنكرنە بۇ بىنە جەھىرنا ئاشتى و تەناھىيى.

۶- **قەدەغەكرنا توند و تىزىيىن:** د گەھاندنا ئىسلامىدا بۇ مروقان، ئىسلام ھەمى رەنگىن توند و تىزىيىن قەدەغە دكەت، و ئەرکى پىيغەمبەر و زاناييان؛ داخوازكەرىن ئى دىنى، ئەوھە ئەو راستىيىن پەياما خوه ب جوانى و حكمەت و گۆتنەكى باش بۇ خەلکى ئاشكەرا بىھەن، خودايىن مەزن دېيىت: **﴿وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا أَلْبَغُ الْمُبِينِ﴾**

العنكبوت/ ۱۸ ، ئانکو: ھەما تىشى ل سەر پىيغەمبەرى ئەوھە ئەو دىنى ب ئاشكەرايى بىگەھىنت.

پىيار:

۱- ژ بەرچ خودايىن مەزن داخوازى ژ مە دكەت كو ئەم شەيتانى وەك دىئم بۇ خوه بىيىن ؟

۲- بۇچ پىيغەمبەر (سلاڻ لىن بن) فەرمانى ل موسىمانان دكەت، كو ئەو سلاڻى (ئاشتىيىن) بەلاق بىھەن ؟

چالاکى:

ب كورتى بە حسنى گۈنگىيىا بەلاقىرنا ئاشتىيىن ل جىهانى بىكە.

هېمایى ئاشتىيى

چاکسازی

چاکسازی (اصلاح) تیگه هه کا ئیسلامی یا رهسنه، چهند جاران بەحسى وى د قورئانیدا هاتییه کرن، کو ئە و ئىك ڙ کارین پیغەمبەرانه. ڙ بەر ڦى چەندى چاکسازی تیگه هه کا سەرەکییا پەروەردەیا سیاسی و جفاکی یا ئیسلامییه، و باوەردار دفیت چاکساز بن، ئانکو: خیز و چاکییی بۆ مرۆڤ و وەلات و جفاکا خوه بخوازن، و دژی خرابی و دژ منکارییی را وەستن.

تیگه ھن چاکسازین د قورئانیدا

د فەرەنگا سیاسی یا نوودا چاکسازی بۆ وان هەمی هیز و گورۆپان دئیتە گۆتن ئە وىن باوەرییی ب گوھۆرینى دئىن، بى کو خوه بکىشىنە توند و تیزییی، يان واقعى پىكىھ قەبۇول نەکەن.

د قورئانیدا ڦى تیگەھى مەعنه یە کا فرەھتر ھەيە، و ئە و چەند ئالىيە کىن جفاکى و ئە خلاقى و ئابورى و سیاسى و دەرەوونى ڙى ڦەدگرت، و ب گشتى ئە و نىشانى ئاراستە یە کا تايىبەتە د هزرکرنا ئەرىتىنیدا ياكو خیز و خوهشىيى بۆ جفاکى و مرۆڤان دخوازت. راغبى ئەصفەھانى د كتىبا (الفردات في غريب القرآن) دا ل دۆر تیگەھى (چاکسازى) يىن دېیىت: (الاصلاح ضد الفساد) (چاکسازى دژی خرابکارى و گەندەلىيىيە)، ئانکو: پەيغا چاکساز (مصلح) دكەفته بەرانبەر پەيغا خرابکار (فسد).

و ل درېزىيى دوور بىخن، خودايى مەزن دېیىت: **﴿وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَرُونَ أَخْلُفْنِي**

فِي قَوْمٍ وَأَصْلَحَ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ﴾ الأعراف/ ١٤٢، ئانکو: مووسا يى (سلاف لى بن) گۆته براين خوه هاروون: د ناڻ ملله تى مندا تو ل شوونا من به، و چاکىيى بکە و نەكەفە دوو رىبازا خرابکاران.

و دزاتىبا چاکسازىيى ئىك ڙ سالوچەتىن دوپوو و خرابکارانه، خودايى مەزن دېیىت: **﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴾** ﴿أَلَا إِنَّهُمْ هُمْ

آلْمُفْسِدُونَ وَلَكُنْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١-١٢﴾ البقرة / ١٢-١١ ، ڻانکو: دهمني بو دوروويان

دئيته گوٽن: خرابکاريي د ئه رديدا نه کهن، ئه و دبیڙن: هه ما ئه م چاکسازين، ب راستي خرابکار ئهون، بهلى ئه و پن ناھه سن.

چاکساز و خرابکار د ته رازوويا خودي يا دادپه روهردا و هکه هف نين، خودي دبیڙت:

﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفَجَارِ﴾ ص/ ٢٨ ، ڻانکو: ئه رئ ما ئه م که سين باوهري ئينايين و چاکي کريں دئ و هکي

وان لئ کهين ئه وين خرابي د ئه رديدا کريں؟
خوداين مه زن فه رمانى ددهت، کو پشتى چاکيبي ئه م خراببي د ئه رديدا به لاف نه کهين:
﴿وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا﴾ الأعراف / ٥٦ ، ڻانکو: پشتى چاکبونا ئه ردي
هوون خراببي تيدا به لاف نه کهن.

خرابکاري و گهنده لى د قورئانيدا

وهکي مه گوٽي، د قورئانيدا تيگه هن (چاکسازى) به رانبه ر تيگه هن (خرابکاري) دئيٽ،
و دا ئه م پتر ڦي تيگه هن ناس بکهين، دقيٽ رامانا وى بزانين، راغبى ئه سفه هانى د
پيناسه ييا خرابکاريي دا دبیڙت: (ئه و ده ريازکرنا سينورين نافنجيبيه د هر تشه كيدا).

پسيار:

د قورئانيدا تيگه ها (چاکسازى) يين ٤٤ عنده يه کا فرهه تر هه يه، ئه و چ مه عنده يه؟

دان و ستاندن:

((چاکسازى تيگه هه کا سه رهکيبيا په روهرديا سياسى و جفاکي يا ئيسلامييه)). ڦن گوٽن شروقه
بکه.

وأنه يا ددهي

هاریکاریبا ڦار و خیزانان

ئیسلام گرنگییه کا مهزن ددهته تهخهيا دهستکورت و ڦاران د جڦاکیدا، و ئه و دووکه ڦتییین خوه پالددهت کو هردهم ئه و پشته ڦانیبا وان بکهن، و ههوجه ییین وان ب جهه بین، و حالی وان خوهش بکهن، لهه دفیت جڦاک و دهولهت ڙ ئالیین سیاسی و جڦاکیفه ل سهر ڦئی چهندی بینه پهروه رده کرن، و دفیت سیاسه تا گشته ڙی د خیرا ڦئی تهخه ییدا بت، و کار بچو هندی بیته کرن ههڙاریبا وان به رده وام نه بت ب پیکا په یدا کرنا ده لیفه یا کاری و دابینکرنا جڦاکی بچو وان.

ئیسلام و گرنگیدان ب تهخهيا ڦار و خیزان

قرئانا پیروز د گهله ک ئایه تاندا به رئی مه ددهته گرنگیدانی ب تهخهيا دهستکورت و خیزان و ڦار و لاواز د جڦاکیدا، و ئه و وئی چهندی دکهه نیشانا راستگوییا باوه ریبا باوه رداری، خودایی مهزن دبیزت: **﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْدِينِ ﴾ فَذَلِكَ**

الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ﴾ وَلَا تَحُضُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴾ (الاعون/١-٣)، ئانکو:

ئه رئی ته ئه و دیتییه، ئه وی باوه ری ب پوڙا دووماهیی نه ئینت؟ ئه و، ئه و که سه ئه وی ئیتیمی ب پاشفه دبهت، و خه لکی پال نادهت کو خوارنی بدهنه ڦار و خیزانان. و دبیزت:

﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرَ ﴾ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ﴾ وَلَمْ نَكُ نُطَعِّمُ

الْمِسْكِينَ ﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَابِضِينَ ﴾ (المدثر/٤٢-٤٥)، ئانکو: وان پسیار ڙ

دؤڙه هییان کر: ئه و چ بوو هوون برينه دؤڙه هی؟ وان گوٽ: چونکی ئه م ڙ نفیزکه ران نه بووین، و مه خوارن نه ددا ههڙاران، و ئه م د گه سه ردا چوویان بووین و مه وهکی وان د گوٽ.

و د ئایه ته کا دیدا خودایی مهزن فه رمانی ل مه دکهت کو ئه چاکیی د گه دایباب و که سین ههوجه بکهین، ده می دبیزت: **﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِاللَّوَالِدِينِ**

إِحْسَنَا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ

وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ

مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ النساء/٣٦ ، ئانکو: په رستنا خودی بکەن و چو ھەپشکان بۇ وى چى

نەکەن، و چاکىيىن د گەل دايىباب و مروققىن خوه يىتن نىزىك بکەن، ھەر وەسا د گەل ئىتتىم و ھەزار و جىرانى مروققى ھەوھ، و جىرانى ل بەر تەنشتا ھەوھ، و ھەقالى ب پەھھەوھ، و ھەۋەقە، و رېقىنگ و ئەو كەسىن ل بن دەستىن ھەوھ.. ب راستى خودى حەز ژ وى ناكەت ئەوئى خوه مەزن بکەت و زىدە شانازىيىن ب خوه بېھەت.

و پىغەمبەر (سلاف لى بن) دېيىت: ((لَيْسَ بِالْمُؤْمِنِ الَّذِي يَبْيَسْ شَبَاعَانَا وَجَارَهُ جَائِعَ الِّجَنْبِ)) تەبەراني و بەيھەقى ۋەدگوھىزىن، ئانکو: ئەو نە باوھىدارەكى دورستە ئەوئى بىنۇت تىر، و جىرانى وى بىرسى بىت.

و دېيىت: ((أَيُّمَا أَهْلُ عَرْصَةٍ بَاتِ فِيهِمْ أَمْرُؤُ جَائِعٌ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُمْ ذَمَّةُ اللَّهِ)) ئىن ئەبى شىبىه ۋەدگوھىزىت، ئانکو: خودى يىن بەریيە ژ خەلکى وى جەن كەسەك د ناڭ واندا بىنۇت بىرسى. و پىغەمبەرى (سلاف لى بن) د دوعايىكە خوھدا دگۆت: ((اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ)) ئانکو: خودىيۇ، ئەز خوه ب تە دېپارىزىم ژ كوفرى و ھەزارىيىن. بەلى بۇ خوھشىكىن دلىن ژار و خىزانان، وى د دوعايىكە دىدا داخواز ژ خودى دىرى كەن كەن وى بىدەتە د گەل ژار و خىزانان، د گەل وان بىرىنت، و ل مەحشەرە د گەل وان كۆم بکەت.

خودايىن مەزن ھەزارى و كۆلەتىيىن وەك ھەفرىكىيەكى دىزوار بۇ مروققىنى و باوھرىيىن ددانت، دا باوھىدار بەرانبەر راوهستىن و نەھىلەن ئەو د ناڭ جقاكىدا بەلاڭ بېت، دەمنى دېيىت: ﴿فَلَا أَقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۚ وَمَا أَدْرَنَكَ مَا الْعَقَبَةُ ۚ فَكُّ رَقَبَةٌ ۚ أُو إِطْعَمْۚ فِي

يَوْمِ ذِي مَسْغَبَةٍ ۚ يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ۚ أُو مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۚ﴾ الْبَلْد/١١-١٦ ،

ئانکو: قىجا بلا وى مروققى ب خەرجىكىن مالى خوه، خوه ژ ئاستەنگا ئاخىرەتى دەرباز كرba، دا ئەو پىشىراست بوبىا. و تو چ دىزلى ئاستەنگا ئاخىرەتى چىھ، و خەلک ب چ ژى دەرباز دىن؟ ئەو ئازاكرنا گەردىنەكى ژ عەبىدىنېيىھ. يان دانا خوارنىيە ل رۇزەكى بىرسا وى دىزوار، بۇ ئىتتىمەكى مروققى مروققى بىت، يان ھەزارەكى چو تىشت نەبن.

و ل ۋىرئى ئەم دشىيىن كورتىيىا مەرەمە قى ئايەتى د ۋان خالاندا كورت بکەين:

- ۱- ئىسلام دووکەفتىيىن خوه پالددەت كو د ھەوارا دەستكورت و ھەزاران بچن.
- ۲- ئىسلام خەما ۋار و خىزانان دكەتە خەما جەفاكى، و ئەو وى چەندى دكەتە پېڭك بۆ باوهرييَا مۇسلمانى، دا ئەو دلخوھش نە بت، ھندى مروقىن ھەوجە و ۋار و دەستكورت د جەفاكىدا ھەبن، كو دا ئەو د ھەوارا وان بچت ئەگەر بىشىت، يان ڙى پىشكەدارييَا وان د خەما واندا بکەت، و دوعا يَا خىرى بۆ وان بکەت.
- ۳- ھەزارى گرفتارىيەكا جەفاكىيە، دېتىت ئەم ھەمى پىشكەدارييى د چارەكىندا وىدا بکەين، دا ھەزارى نەمېنت، كەرامەتا مروقى بىتە پارزتن، و ئىسلام دووکەفتىيىن خوه پالددەت كو ئەو كارى بکەن و چەلەنگ بن، و ڙيانەكا سەرفەراز پەيدا بکەن.
- ۴- پارزتنا ھەست و كەرامەتا ھەزاران ھەتا وى رۇزى يَا ئەو تىدا ڙى ۋە ھەزاران دەردكەقىن، ئەرکى ھەمى مۇسلمان و وەلاتىيانە، ھەر وەسا ئەو ئەرکى دەزگەھىن حۆكمەتىيە.
- ۵- دېتىت كار بۆ ھندى بىتە كىن دادىيَا جەفاكى ب جە بىت، و بارودۇخ و ڙيانەكا باشتىر بۆ تەخەيا ھەزاران پەيدا بېت.

پىيار:

- ئەرکى باوهىداران بۆ بەرگىرييَا دىاردەيا ھەزارىيىن چىيە؟

دان و ستاندىن:

((ئىسلام گەنگىيەكا مەزن دددەتە تەخەيا دەستكورت و ھەزاران د جەفاكىدا، و ئەو دووکەفتىيىن خوه پالددەت كو ھەرددەم ئەو پىشەقانىيَا وان بکەن، و ھەوجەبىيىن وان ب جە بىنن، و ۋەوشان وان خوهش بکەن)). ڦىن گۇتنى ب كورتى شرۇقە بکە.

وہنگی دوین

ئیسلام و دیموکراسى

ل وى دەمى بەحسى پەيوەندىيى ئیسلام و سیاسەتى، و بەهايىن ئیسلامى و سیاسى يىن بلند دئىتەكىن، نابت بەحسى دىتىن ئیسلامى بۆ دیموکراسىيى نەئىتەكىن، وەك ئاوايىھەكى حۆكمدارى و رېقەبرىنا جەفاكى، ب تايىبەتى دەمى ئەم دېيىن ۋى دېتىن شىلى دېيىن ل نك ئیسلامى و علمانىيىن توند پېكە، ئەڭ ھەردو دەستەكە دېيىن كۆ ئیسلام و دیموکراسى قەت ئىكەن ناگەن، و د چو خالاندا ناگەنە ئىك، ھەر چەندە تىڭەھەشتەنە كا زانسى و ئیسلامى يا ناڭنجى و ھەۋچەرخ ۋى بۇچۇونى قەبۇول ناکەت، و ھندى دگەھىنەت كۆ گىانى ئیسلامى و بەهايىن وى يىن بلند د ھندەك لايىندا د گەل دیموکراسىيى دگونجىن، و وى وەكى دەستەنە قەتىيەكى مەرقۇنىيەت دەھەزمىرت.

پىتاسە و ناڭھەرۆكە دیموکراسىيىن

گەلەك پىتاسە بۆ پەيغا (دیموکراسى) ھەنە، كۆ د بىناتدا پەيغا كا يەونانىيە ۋ دو پارچەيان پېك دئىت: (دیمۆس Demos) ئانکو: مللەت، و (کراتۆس Kratos) ئانکو: حۆكم و دەستەلات، و ھەردو پېكە رامانى: (دەستەلاتا مللەتى) دەن، بەلى پېدەقىيە ئەم بىزانىن كۆ پىتاسەيىن نۇو بۆ دیموکراسىيىن ۋى پىتاسە يەونانىيە ۋەنەنەن كۆ دەربازبۇوەنە، ئەوا زىدەت بۆ وى دیموکراسىيى ئىكسەر دەتە گۆتن ئەوا كۆ نوكە نەمايى پېشى دیموکراسىيى نوينەراتىيىن جەن ۋى گرتى، ئەوا ھندى دگەھىنەت كۆ مللەت ئىكسەر حۆكمى ل خوھ ناکەت، بەلكو ئەو ب رېكە نوينەرەن خوھ ئەۋىن ھلىۋارلى حۆكمى دكەت.

ھەزەنلىقانى فەرەنسى (مۆریس دووپەر جىيە) د پىتاسە يە دیموکراسىيىدا دېيىت: ((دیموکراسى: سىستەمەكە حۆكمەت تىدا ل سەر بناخەيىن پەرلەمانى دئىتە ئاڭاڭن، و مافى دەربىرىنى بۆ كىيىملىقىي پاراستىيە، ھەر وەسا رېز ل جودابۇونا بىر و باوهاران دئىتەگىتن، د گەل پارزىتىن وەكەھەقىيە ھەمى وەلاتىيەن)).

ل سەر ۋى بناخەيى ئەم دېيىن بېزىن: دیموکراسى رەنگەكى حۆكمىنەن، يان رېكە كا تايىبەتە بۆ گەھەشتەن بىر يارىن حۆكمەتى، و ل بەر رۇناھىيى ۋى پىتاسە يەنەن حۆكمەتى دیموکراسى دېيىت ئەڭ سالۇخەتە ل نك ھەبن:

- 1 - وەكەھەقىيە سىياسى: ئانکو دېيىت ھەر وەلاتىيەكى ب وەكەھەقى و بى جوداھى، دەلىقە يە پېكدارىيى د دارپىتىن بىر يارا سىياسىدا ھەبىت.
- 2 - بەرسەدانى حۆكمەتى بۆ داخوازىن مللەتى: ئانکو حۆكمەتى دیموکراسى ئەوا ۋى رەخى وەلاتىيەن، دېيىت حەز و داخوازىن مللەتى ب جە بىنت، چونكى ئەو د پېش وانقە حۆكمى دكەت.

۳ - حۆكمى پتران و مافى کيەتەن: دەمى نويىنەرین مللەتى ھەمى ل سەر گۆتنەكى پىك نەئىن، كانى پىدەقىيە حۆكمەت چ بکەت يان چ نەكەت، پىقكى ئىكلايىكىرنى وى دەمى بۇ پترانە، ئانکو: پتران چ گۆت گۆتنا وان دى ب جە ئىت، و بته بىريارا سىاسى يا رەسمى يا كار پى دئىتەكىن، بەلى مافى درېرىن و ھەقىرىكى و چاڭدىرىيىن ژ يىن كىمەت نائىتە ستاندىن، چونكى دېت ل ھلېزارتىن داھاتى يىن كىم پتە لى بىن. و د ھەر حالەكىدا دو روو بۇ ديموکراسىيىن ھەنە:

۱ - سىستەمەكە بۇ حۆكمەنەيىن.

۲ - كۆمەكا دەزگەھانە كارى وان ب دەستقەئىنانا دو داخوازىن سەرەكىيە:

ئ- شىانا دەرىرىنلى ژ بىر و بۇچۇونا پتەرىيىن، د دانا بەرسقىدا ژ پىيارا كانى كى دى نويىنەراتىيا مللەت و وەلاتىيان كەن، و چاوا ئەو دى حۆكمى ب رېقە بەن، و ئەق داخوازە ھندى پىدەقى دەت كو ئازادىيى دامەزراندىن پارتىن سىاسى و مافى ھلېزارتىن و دەنگىدا دەربەست ھەبەت.

ب- پەيداكرنا وان رېكىن كەفالەتى دەدەن كو نويىنەر دى وى ب جە ئىن يان دەنگەرەن وان ژى ھىقى دەن، و د شىاندا بىت ھەر جارەكە وان ئەق چەندە نەكەن و ب كار و ئەركى خوھ رانەبۈون ئەو بىنە گوھاپتەن، ئەق ب رېكىا چاڭدىرىيىا مللەتى ل سەر دەستەھەلاتى، و ۋەگوھاپتەن ئاشتىيانە بۇ حۆكمەنەيىن د گەرەن داھاتى يىن ھلېزارتاندا. ناھەرۇقا ديموکراسىيىن، و دوور ژ مۇز و مۇرانا زاراڭ و پىناسەيان، ئەوھەن دەنگەن مىكانزم و رېك و ئاوا بىنە پەيداكرن، وەلاتى ب رېكىا وان بشىن ب ئازادى سىستەمى خوھ يىن سىاسى و حۆكمەنەيىن ھلېزىرن، و كەس ب زۇرى و دوور ژ حەز و داخوازا وان چو رەنگىن حۆكمەنەيىن ل سەر وان نەسەپىنت.

ھەر وەسا ناھەرۇقا وى ئەوھە جوداھىيىا ھىزى و سىاسى و چاڭدىرىيىا مللەتى ل سەر دەستەھەلاتى بىتە دابىتىكىن، ل دووق دەستوورەكى مەدەنلى يىن ماف و ئازادىيىا وەلاتىيان بپارىزىت، و ل دەمى پىلىتىنانا فى دەستوورى ژ بەرى دەستەھەلاتىقە نويىنەرەن مللەتى مافى گوھاپتەن دەستەھەلاتى ھەبەت.

دىسا ناھەرۇقا ديموکراسىيىن ئەوھە سىستەمەك بىتە دانان، د ناھدا پارت و ھىزىن سىاسى بشىن مەملەنەكى ياسايى و ئاشتىيانە بکەن، دا كو دەستەھەلاتى ب دەست خوھقە بىنەن، و چو ھىزان ماف نىنە توندى و فيلبازىيىن ب كار بىنەن، دا دەستەھەلاتى بىخەن دەستى خوھ، يان بەردىوام بۇ خوھ بەھىلەن، چونكى ئەو كارى مللەتى ب تىنەيە، و ئەقە ھندى دگەھىنت كو گوھاپتەن دەستەھەلاتى، ب تىنە ب رېكىا ھلېزارتىيە.

وکهه قیبا مللہ تان ب دیتنا ئیسلامی

ب دیتنا ئیسلامی، گەل و مللەت و گەنەن، و چو مللەتىن خودى يىن ھلېزارتى نىن، چونكى ئیسلام پەيامە کا جىهانىيە بۆ ھەمى گەل و مللەتان، و ئەو بۆ مللەتە کى تايىھەت يان دەقەرە کا دەستنىشانىكى نەھاتىيە، لەو ھەر كەسەكى ھزر بکەت ئیسلام پەياما تايىھەت و ملکى مللەتە کى دەستنىشانىكىيە ئەو خەلەتە و وى دەقىت مفایيە کى سیاسى بۆ خوھ ژ ئیسلامى وەربگرت، **و ستوونە ماکا فى دىتن و بۆچۈونا ئیسلامى، ئەف پاستىيەنە:**

۱- ب دیتنا ئیسلامى بىنە كۆكى ھەمى مللەتان ئىكە:

مروف ھەمى ژ ئاخى چىبۈوينە، نە كۆ ھنەدەك ژ زىرى و ھنەدەك ژ ئاخى، ئانکو ئیسلام باوھىرىيى ب ئىكۈبونا نىشى مروفى دېيىت، ھەر چەندە زمان و رەوشەنېرىيىا ھەر مللەتە کى تايىھەت و جودايە. ب پامانە کا دى د مروفقىنىيىدا مللەت ھەمى و گەنەن، و كەس ژ كەسى چىتەر نىنە، و ب قى چەندى ئیسلام وان ھەمى دېتتىن رەگەزپەریس ب پاشدا دېتەت، ئەوين كۆ ل درېزىيىا دىرۇقا مروفقان پەيدابۇوين، ئەوين ھزر دكەن كۆ ھنەدەك مللەت ژ ھنەدەكىن دى چىتەن، و رېكى بۆ وان خوھش دكەن كۆ جە- و وارى مللەتىن دى بىندەست بکەن، و دەستى خوھ بىانىن سەر خىر و خىراتىن وان.

خودايى مەزن دېيىت: **(يَا لَهُمَا أَنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ دَرْجَاتٍ وَأَنَّا وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا**

وَقَبَائِلَ لِتَعَارِفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَدَّمُكُمْ الحجرات/۱۳.

۲- جوداھىيىا مللەتان ژ ئيرادەيى خودىيە:

جوداھىيىا گەل و مللەتان ژ حەز و ئيرادەيى خودىيە ل سەر ئەردى، و نابت ئەو بېتە ئەگەر و ژىدەر بۆ جوداکارى و نەو گەنەقىيى، خودايى مەزن دېيىت: **(وَمِنْ أَيَّتِهِ**

خَلْقُ الْسَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَخْتَلَفُ أَسْنَاتُكُمْ وَأَلْوَانُكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ

(الروم/۲۲)، ئانکو: ئافراندىن ئەسمان و ئەردى، و جودابۇونا زمان و رەنگىن ھەوھ ژ نىشانىن مەزنىيىا خودىيە، و ئەقە نىشان و بەلگەيە بۆ زانايىان. مەعنە: ھەبۇونا جوداھىيى د ناقبەرا عرف و عەدەتىن مللەتاندا ئيرادەيى خودايىيە، وى ئەف چەندە حەزكىيە، و ئەو ھەمى كارى ھاتىيەكىن و دېتەكىن دا ناسنامەيىا مللەتە کى بېتە گوھارتن، يان زمان و رەوشەنېرىيىا وى بېتە ژ بن بىر، ل بن ھەر ناقھەكى بىت، ئەو دېتە

دژاتی بو بناخه یین ئیسلامی، و ب دیتنا ئیسلامی ئه و سیاسەتە کا دژی مرۆغینیبىيە، چونكى ئه و هزرە کا رەگەزپەریسە.

ب دیتنا ئیسلامی، و ھەر وەكى ژ ئايەتا سۆرەتا (الحجرات) ئەوا بۆرى ئاشكەرا دېت، ئه و جوداھىبىن د ناقبەرا گەل و مللەتاندا ھەين، ژ بلى كو ئه و ئيرادەيا خودايبىيە، ئه و بۆ ھندىيە ژى، دا مللەت ئىكدو بناسن، و رېزى ل تايىبەتمەندىبىن ئىكدو بگرن، دا پىكىفە بەختە وەر بىزىن، و پەيقا (لتعارفوا) ئەوا د ئايەتىدا ھاتى پىكىفەزىيان و وەكەھەقىيا مللەتان بەرچاڭ دەكت.

نەنچامى وەكەھەقىيا مللەتان ب دیتنا ئیسلامى

۱- قەدەغە كىن و دژاتىيَا ھەر ھزر و پېباز و رەفتارە کا مللەتە كى ب سەر مللەتە كى دى بىيخت، يان كارى بۆ ھندى بىكەت كو وەكەھەقىيا مللەتان راکەت، چونكى ب دیتنا ئیسلامى چو مللەت ژ چويان باشتىر نىن، وەكى پىغەمبەر (سلاف لى بن) دېيىزت: ((لا فضل لعربي على أجمي ولا اعجمي على عربي ولا لأبيض على أحمر إلا بالتقوى والعمل الصالح))، ئانكۇ: يى عەرەب ژ يى نەعەرەب باشتىر نىن، و يى نەعەرەب ژ يى عەرەب باشتىر نىن، ئەگەر ب تەقوايى نەبىت.

و ئیسلام دەمارگىرى و دەنبلاندىبىا ئۈوجاخ و عەشىرەت و دەقەران، ژ نەفامى و نەزانىنى دەھەزىمەرت، چونكى ئه و سەرى دكىشىتە نەوەكەھەقىيى. و ب دیتنا ئیسلامى ھەمى گەل و مللەت وەكى ئىك خودان مافىن سیاسىنە، و ھەر ئىك ژ وان مافى چارەنقىسى ھەيە، و گاڭا قەبارەيا خوھ يا تايىبەت ھەبت، و سەربەست پەيوەندىبىن خوھ د گەل دەوروبەرئ خوھ گرىدەت. چونكى نەھىلانا وەكەھەقىيا مللەتان د مافاندا، نەھىلانا وئى وەكەھەقىيىيە ئەوا خودى دايىيە وان، ئانكۇ ئه و دژاتىيَا حەز و ئيرادەيا خودىيە.

۲- بۆ تىكەھشتىنا (وەكەھەقىيى) دېيىت واقعى نوکە بەرچاڭ بىتە وەرگىتن، ژ بەر كو ئەم نوکە ل سەرەدەمى دەولەتىن نەتەوەيى دىزىن، و ئەف دەولەتە ھەمى ئەندامن د پېخراوا (نەتەوەيىن ئىكگىرتى)دا، و بىباركىدا مللەتە كى ژ مافى وى يى سیاسى و ئابورى و جڭاڭى و نەتەوەيى دېتە دژاتى بۆ بناخەيى (وەكەھەقىيا ئیسلامى)، و بنەجهكىدا دادىيَا سیاسى و جڭاڭى.

۳- خەبات ژ بۆ ۋەگەراندنا ھەقىسىنگىيَا پەيوەندىبىان د ناقبەرا مللەتاندا، و وەكەھەقىيا مافان، كارەكى رەوايە. و ب دیتنا ئیسلامى ئه و پىشكەكە ژ خەباتى دژى سەتم و زۇردارىبىن، چونكى نەوەكەھەقى، ژىنەرئ مەزنى سەتم و زۇردارىبىتىيە. و سەتم د ئیسلامىدا كارەكى قەدەغە كرىيە، و سەتملىكىرييان مافى بەرگرىيى ژ مافى خوھ ھەيە. خودايى مەزن

دېیېت: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقْتَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلَادِنَ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرِيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا» ٧٥ النساء/٧٥.

۴- نه وەکەھقىيا گەل و مللەتان، و ژ وان مللەتىن موسىلمانان، برايىننە ئىسلامى و مروققىننە ژ مەعنایىن ۋالا دكەت، چونكى ئەو دبته ئەگەر، كو ھندهك مللەتىن بلنددەست ھندهك مللەتىن دى يىن ژار و بندەست بىبار بىكەن ژ ئازادى و مافىن وان، و ھنگى چو مەعنە بۇ مافان نامىنت، و وەکەھقى دبته درووشىمەكى بى ناۋەرۇك، وەسا تى نەبت كو مفایى وان مللەتىن بلنددەست د وى درووشىمەدا ھەبت. لەو ھەر كەسەكى مافى وەکەھقىيى بۇ گەلەن موسىلمان نەبىنت، ئەو د ھلگىرتىن درووشىمە برايىننە ئىسلامىدا راستىگۇ نىنە.

۵- وەکەھقى ستوونەكا دادپەرەرەيىيە، و نەبۇونا وەکەھقىيى ل جەھەكى و دەمەكى نىشانان نەبۇونا دادپەرەرەيىيە، كو ئىك ژ بناخەيىن سەرەكىيىن ئىسلامى و ئايىننە دى و رەوشەنېرىيىا مروققانە. و باوەرى ب دادپەرەرەيىا ئىسلامى و بناخەيىن وى، باوەرىيە ب وەکەھقىيا گەل و مللەتان د ماف و دەربرىنىدا.

۶- بناخەيى وەکەھقىيا مللەتان د ئىسلامىدا سىستەمەكى دەولەتى يىن وەسا دخوازىت، كو ل بەر سىبەرا وى نە ب تىنى دەولەت وەکەھقى بن، بەلكو سەرەدەرەيىەكا وەکەھق د گەل مللەتان ژى بىتەكىن. و سەرەدەرەيىا ب برايىنى و ئاشتى و تەناھى و ھارىكارىيىا نىڭدەولەتى قى سىستەمى دخوازىت، دا ئەو وەکەھقى پەيدا بىت، ئەوا - مخابن - ھەتا ئەقىقە ب دەست مللەتىن ژار و بندەست نەكەقتى.

پىيار:

- ۱- ب دىتتا ئىسلامى وەکەھقىيا مللەتان ج نەنjam بۇ ھەنە؟
- ۲- بۇ ج ب دىتتا ئىسلامى چو مللەتىن خودى ھلېڭارىتى نىنە؟

دان و ستاندن:

ل دۆر (وەکەھقىيا مللەت و مللەتان) دىتتا ئىسلامى و دىتتىن جىهانى يىن نوو ھەقىبەرى (بەرانبەرى) ھەق (ئىك) بىكە.

پشکا سیئی

سائۇخەتىن گشتى يىئن دىتىن ئىسلامى

بۇ سىستەمى ئابۇرى

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَيْكَ اللَّهُ الْدَّارَ الْأَخِرَةَ وَلَا
تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ
كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي
الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴾

القصص ٧٧

بناخهین دیتنا ئیسلامن بۇ مەسەلەیین ئابۇرى

دیتن و بۇچۇونا ئیسلامى ل دۇر مەسەلەیین ئابۇرى ل سەر كۆمەكا بناخەيان ئاڭارىيە، ئەو ژى ئەقەنە:

۱- بناخهین جەنىشىنىيىن: ئانکو گەردوون و ھەر تىشەكى د ناڭدا ملکى خودىيە، و مروف ل سەر ئەردى جەنىشىنە: **﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَتَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَيْحُ بِحَمْدِكَ وَنُنَقِّدُنَّ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾** البقرة/ ۳۰ ، ئانکو: دەمى خودايىن تە گۆتىيە ملياکەتان: ئەز

دى مللەتەكى دانمە ئەردى، هندهك ژ وان بۇ ئاڭارىندا وى جىڭرىيەا هندهكان دى كەن، وان گۆت: خودىيۆق، مفایى ئافراندنا ئەقىن ھە بۇ مە بىزە، ھەر چەندە كارى وان د ئەردىدا خرابكارى خويىنرىيەنە و ئەم د فەرمانا تەدانە، و كارى مە ھەردەم پاڭىرنا تەيە ژ ھەر كىماسىيەكى و مەزنىرنا تەيە ب ھەمى سالۇخەتىن مەزنىيىن؟ خودى گۇنە وان: يَا ئەز دىنام ھوون نوزانىن.

و دو خال ل سەر قى بناخەيى دئىنە دانان:

ئ- مالدارى مافەكى بىن تو خوب نىنە، بەلكو ئەو دان و قەنجىيە خودىيە، لەو دەپىت ب باشى سەرەدەرى د گەل بىتەكىن، و ب پەنگەكى وەسا مفا ژى بىتە وەرگىرتن كو خىر و خوھشى بىن بگەھتە خودانى مالى و جەڭاڭا مروقان.

ب- ئارمانچ ژ مالدارىيى ئاڭارىندا ئەردى و خوھشىرنا ڦيانا خەلکى وىيە.

۲- بناخەين بەرپىسىن ل رۇزا قىيامەتى: دىتنا ئابۇرىيىن د ئىسلامىدا ل سەر وى چەندى دئىتە ئاڭارىن، خەلکى باوھرى ھەبت كو پىشىقەبرىن و وەرارا ئابۇرى، و سەرەدەرىيە دادپەرەر و پاڭ تىشەكى باشە، چونكى ئەو دىتە ڦىدەرى مفادرارىيە دورىت، خودايىن مەزن دېيىت:

﴿وَابْتَغِ فِيمَا آتَيْنَاكَ اللَّهُ الْدَّارُ الْأَخِرَةُ وَلَا تَسْرَعْ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴾

القصص/ ۷۷ ، ئانکو: ب وى مالى خودى دايە تە، تو خىرا ئاخرەتى بۇ خوھ بخوازە، و تو بارا خوھ ژ دىنايى ژى ژ بىر نەكە، كو خوھشىيى ب تىشىن حەلال ببەي بىن زىدەگاڭى، و تو ب داندا خىران قەنجىيى د گەل خەلکى بکە، ھەر وەكى خودى ب ۋى ھەمى مالى قەنجى د گەل تە كرى، و تىشىن خودى ل سەر تە حەرامكى ژ تەعدىيىي ل سەر خەلکى تو نەكە، هندى خودىيە حەز ژ خرابكاران ناكەت.

گریدانا مالى ب خرابكارىيىقە د قى ئايەتىدا، ئىشارەتكە بۇ ھندى، كوچ گافا بازركانى ژ دەرقەمىي چارچوچى دىنىي هاتەكىن، و مال و سامان هاتە كۆمكىن و د رېكا مفایىن گشتىدا نەهاتە خەرجىكىن، ئەو دى بىتە دەرگەھ بۇ سىتم و گونەھ و خرابىيى. و ل سەر ۋى بناخەمىي ژى دو خال دئىنە دانان:

ئ- مروق ب خوه چاڭدىرىيىا خوه بىكت، و حسىبى د گەل خوه بىكت.

ب- پالدان ژ بۇ كارى چاڭ ئەۋى د قى دىنلەيىدا بەرھەم پىقە بىت.

٣- **بناخەيى ناقجىيىن**: ئىسلام داخوازى ژ دووکەفتىيىن خوه دىكت كو ئەو د ژيانىدا ناقجىيى بن، ئانكىو: مروق ل ناقبەرا خودوركىنى ژ خوهشىيىن دىنلەيى، و زەعيكىندا مالى زىدە بۇ ب دەستقەئىنانا خوهشى و ئارەزۇويان ناقجىيى بن.

خودايىن مەزن دېيىت: (وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنْقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ

فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ الإسراء/٢٩ ، ئانكىو: تو دەستى خوه ژ دانا خىران ئىكجار نەگەر، و تو ھند يى دەستبەردايى ژى نەبە، كو ژ شىانا خوه زىدەتر مالى بىدە، ۋىچا خەلک لۆمەتى تە بىكەن و تو د مالدا لۆمەلىكىرى بىمەنى، و پەشىمان بىبى سەرا دەستبەردا وپووچىكىندا مالى خوه.

و ل سەر ۋى بناخەمىي ئەف خالە دئىنە دانان:

ئ- ئازادىيى مالدارىيىن.

ب- ئازادىيى كاركىندا ب مالى.

پ- ئازادىيىا ھلبىزارتىنا چالاکىيىن ئابۇرى و كارى مفادر. ئەفە ھەمى د چارچوچى شىرەتىن ئىسلامى و پاراستىن ياسايتىدا دئىنەكىن، بىن زيانەك بگەھتە خەلکى و مالى وان.

٤- **بناخەيى نە زيان و نە زقانىدا زيانى ب زيانى (لا ضرر و لا ضرار):** چى نابت مروق زيانى بگەھىنە مالى خەلکى، ئەگەر خوه ئەو زيانى ژى بگەھىننى، چونكى نابت زيان ب زيانى بىتە چارەكىن، بەلكو دېيت پەنا بۇ دادگەھى بىتەبرىن، دا ئەو مافى مروقى بىستىنت، ئەفە بۇ ھندىيە دا رى ل خرابىيى بىتەگىرن، و دەرگەھى سىتم و تۆلستانىنى د جقاكىدا نەئىتە ۋەكىن، خودايىن مەزن دېيىت: **(وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا تُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ**

القصص/٧٧، ئانكىو: وى تىشى خودى ل سەر تە حەرامكىرى ژ تەعداىيىدا ل سەر خەلکى تو نەكە، ھندى خودىيە حەز ژ خرابكاران ناكەت.

و ل سەر ۋى بناخەمىي دو خال دئىنە دانان:

ئ- دېيت چالاکىيىن ئابۇرى مفادر بىن، و زيان پى نەگەھتە كەسى.

ب- جەئىنانا ئارمانجىيىن ئابۇرى ژ بۇ پېشىقەبرىنا جقاكى بىت.

٥- **بناخهین کار و خەلاتى:** د ئىسلامىدا کار ئەركە، و عىبادەتە ژى، ل سەر ۋى بناخهىيى هەر كەسەك ل دووق شىانا خوه دېيت کارى بىكەت، خودايى مەزن دېيىت: **وَقُلْ أَعْمَلُوا**

فَسَيَرِى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَرَدُونَ إِلَى عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَدَةِ فَيُبَيِّنُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ التوبه/١٠٥ ، ئانکو: ھەي پىغەمبەر، تو بىزە وان: کارى بىكەن، خودى دى کارى ھەوھ بىنت وپىغەمبەر ئى و خودانباوھر ژى، و ل رۆزى قيامەتى ھوون دى زەرنە نك وى ئەۋى تىشى ئاشكەرا و ۋەشارتى دزانت، و ئەو دى بۇ ھەوھ بەحسى وى کارى كەت ئەۋى ھەوھ دىكىر.

و ل سەر ۋى بناخهىيى دو خال دئىنە دانان:

ئ - پالدان ژ بۇ کار و بەرھەمئىنانى.

ب - مافى وەرگرتنا كرى بەرانبەر کارى.

٦- **بناخهىيى پىشخستنا پىدەقىيىن فەر (الجاجات الضرورية):** د فقەن ئىسلامىدا پىدەقىيىن مروقى سى پەيسكىن:

ئ - پىدەقىيىن سەرەكى: و ئەقە ئەو تىشتن ئەۋىن مروقى ھەوجەيى پى ھەيى، دا دىن و ژىن و مال و عەقل و نامووسا خوه بپارىزت.

ب - پىدەقىيىن ساناهىيىن پەيدا دكەت: و ئەقە ئەون ئەۋىن ژيانا مروقى خوهشتر و ساناهىتىلى دكەن، ھەر چەندە ئەو نە ژ پىدەقىيىن ژيانى يىتن فەرن.

پ - پىدەقىيىن جوانكەر: و ئەقە ئەون ئەۋىن ژيانا مروقى پى ب خەمل دكەفت و جوان دېت، ھەر چەندە ژيان بى وان ژى ب رېقە دېت.

و ل سەر ۋى بناخهىيى ئەف خالە دئىنە دانان:

ئ - دانەناساندىنا ۋان ھەر سى پىدەقىيىان.

ب - دىاركىندا پىشخستنا وان پىدەقىيىن فەرتر بۇ ژيانى.

پ - بەلاقىرنا كەرسەتەيىن ئابۇرى ل دووق ئاستى و بەرھەمئىنانى و ھەوجەيىا جڭاڭى بۇ وان پىدەقىيىان. ئانکو: ۋەگۇھاستن ژ پەيداكرنا پىدەقىيەكى بۇ ئىكا دى ل دووق شىانا جڭاڭى د دابىتىكىندا واندا.

چالاکى:

دېتن و بۇچۇونا ئىسلامى ل دۆر مەسەلەيىن ئابۇرى ل سەر كۆمەكا بىنستران ھاتىيە دانان، وەكى مە ئاشكەرا كرى، تو بىزى ئەف بىنستەرە چارەيەكا كىريارى بن بۇ واقعى ئابۇرى يىن كوردىستانى؟ ب بەلگە دەرىرىنىن ژ بۇچۇونا خوه بىكە.

پیکین گشتی یین شهريعه‌تی ئىسلام د مەسىلەيتىن ئابۇردا

كۆمەكا پیکین (قاعيده‌يىن) گشتى ھەنە كار بى دئىتە كرن، دەمىن شەريعه‌تى ئىسلامى ئەۋى پەيوەندى ب ئاراستەكىن چالاکىيەن ئابۇریقە ھەى دئىتە دانان، و ئەو پیکين گشتى یین شەريعه‌تىن دى ژىيە، و ئەقە ھندەك ژ وان پىكانە:

۱- كار ب ئارمانجانە (الأمور بمقاصدها): ئانكۇ: ھەر كارەك ب وى ئارمانچى دئىتە پىقان ئەوا خودانى وى بىن ھەى، ج ئەنجامىن وى كارى باش بن يان نە.

۲- ساناهىكىن و نەھىلانا تەنگاقييىن (التيسيير و رفع الحرج): ئانكۇ: ئەحکامىن شەرعى و ئەو دەقىن ياساىيى ئەۋىن ژ وان ئەحکامان دئىتە وەرگرتەن ساناهى بن، و د شىياندا بن و - بى تەنگاقييىكە زىيە - بىنە جەئىنان.

۳- زيان دئىتە پاشدابرن و راکرن (الضرر يزال): ئانكۇ: دېيت ئەو ياساىيىن دئىتە دانان د خزمەتا خەلکىدا بن، و ھەر تىشەكى زيانا وى خەلکى تىدا بت، ئەو ياسا ژ وان بىدەتە پاش، بەلى تابت زيانەك ب زيانەك دى بىتە پاشدابرن و راکرن.

۴- باوهرى ب گومانى نائىتە پاشدابرن و راکرن (اليقين لا يزول بالشك): ل دووق ۋى قاعيده‌يى بناخە د مروقىدا بىگونەھىيە، و د تىستاندا حەلالىيە.

۵- كار ب عرف و عەدەتى دئىتە كرن (العادة محكمة): ئانكۇ كار ب وى تىشتى ئەۋى خەلک ل سەر چووين و بۇ وان بۇويە عەدەت دئىتە كرن، د وان مەسىلەياندا ئەۋىن چو دەقىن ئىسلامى تىدا نەھاتىن، و ئەو دېنە پىقك بۇ داندا بىرياران، ب مەرجەكى ئەو عەدەت دىزى وان مەرجان نەبن ئەۋىن ھەردو ئالى و رەخىن گرىيەستى ل سەر پىكەتەن.

گرنگىيا ۋان پىك و قاعيده‌يان يا ھندىيە كو ئەو دېنە ژىيەر بۇ ۋېكھستىنەن بەپەيوەندى و گرىيەست و رىيەست و رەسمىن سىستەمى بەنکدارىيى ئىسلامى.

پىيار:

- وان پىك و قاعيده‌يان بىزە، ئەۋىن دېنە ژىيەر بۇ ۋېكھستىنەن بەپەيوەندى و گرىيەست و رىيەست و رەسمىن سىستەمى بەنکدارىيى ئىسلامى.

پشکا چارئ

ئايىنناسى - ئىزدىيياتى

ئیزدیياتى

کورتىيەك ژ ئايىن ئیزدیياتىيىن

ئیزدیياتى ئىك ژ وان دىنانە ئەوين ژ مىژە ل كوردىستانى ھەين، و ل دۆر رەھ و رىشالىن ۋى دىنى چەند بۆچۈونىن جودا ھەنە، و ھندهك نقيسەر گريدانەكى د ناقبەرا ۋى دىنى و (يەزىدى كورى موعاوبىيە) يدا پەيدا دكەن، و ھزر دكەن ل دەستىپىكى ب رىكا ھندهك پىرىن سۆفيييان گازى بۆ دهاتەكىن، پاشى ب دەستى شىخ (شەمسەددىنى) ھندهك تىشت لى ھاتنە زىدەكىن، ھەتا بۇويە دىنەكى خوهسەر.

بەلى ھندهك شارەزايىن ئیزدیيان نوکە بۆ ھندى دەن، كو ئیزدیياتى ئىك ژ دىنىن كەقىن ل كوردىستانى، و ئەو دېيىن: ئەف دىنە بەرى زەرادەشتىيەن ھەبوو، و رەھىن وى بۆ مەزدایى و مىترائىيىن دزقىن، كو گرنگىيەكى زىدە ددا رۆزى، و باوهرى ب خودايەكى ب تىنى دئىنا دگۆتى: (ئىزى، يەزدان) ئانکو: خودى، و دېيىن: ناڭ ئیزدیياتىيىن ژ ۋى چەندى ھاتىيە. و ھەر ئەو دېيىن: پەيغا ئیزىدى ل سەردىمى سۆمەرى و بابلىيان ب رامانا گىانى پاک و ئەوين ل سەر رىكا راست دەن ھاتىيە.

كوردىستان مەلبەندى پەيدابۇون و بەلاقبۇونا ۋى دىنى بۇو، و گەلەك ژ خەلكى كوردىستان ل سەر ۋى دىنى بۇون، و پەرسىتكەھىن پىرۆزىن ۋى دىنى ل كوردىستانىتىنە، و گرنگىتىرىنى وان پەرسىتكەھان، پەرسىتكەھا (لالش)ە، و ھەتا ئەفرو ژى گەلەك پەرسىتكەھىن وان يىن دى ھەنە دەقىنە كوردىستانى عىراقى، و پىرىيە دووکەفتىيىن ۋى دىنى ژ كوردانە، و ژ بلى كوردىستانى عىراقى، ئەو ل سوورى و توركى و رووسى و لوبنانى و ھندهك وەلاتىن ئەورقۇپى ژى دېزىن.. و وان د دېرۋىكتىدا چەند مىرنىشىن ھەبوون، وەكى: داسنى و ئاديان، و نوکە ب ناڭ ئىزىدەخانى دئىتە ناسىن.

ئىزدى باوهرىيىن ب پىكەۋىزىيانى دئىنن، كو ھەمى كەس ب برايىنى د گەل ئىك بىزىن، و ئەو دىنەكى گرتىيە، چونكى ئەو پى نادەنە كەسى بچتە سەر دىنى وان، و ئەو رېزى ل بىر و باوهرىن ھەمى دىن و ئايىنن دى دگرن، چونكى ئايىن بۆ چاكسازى و خزمەتا مروۋقانە.

چین و تەخەيىن ئىزدىيان:

د ئىزدىياتىيىدا ھەر چىن و تەخەيەك ژ كۆمەكا مەرۆڤان پىك دئىت، ئەركىن وان رېڭەبرنا رى و رەسمىن ئايىننە، و ھەر تەخەيەكى ل نك ئىزدىيان تايىبەتمەندىيىخوھەيە، و جودا ژ ئايىننە دى. د ئىزدىياتىيىدا پالدانا مەرۆڤى بۇ ھەر تەخەيەكە ھەبىت بئاواين میراتگىرىيىچى دېت، ئانكۇ: باب بۇ عەيالى ۋەدگوھىزت، و ژنئىنان و شووکىن د ناڤبەرا ھىندا ژ ۋان تەخەيىاندا، كارەكى دورست نىنە.

ئىزدى دېنە سى تەخە، ئەو ژى ئەقەنە:

۱- **پىر:** ئەو رېبەرى ئايىننە، كارى وى فيرگەن و بەلاڭىندا بىر و باوھرىن ئىزدىياتىيىھە د ناڭ جەڭكىدا، و ھەر پىرەكى كۆمەكا مورىدان ھەنە، ھەر سال، ئەو بۇ فيرگەنلى سەر وان دگەرت، و گرفتارىيىن وان چارەسەر دكەت، و خىر و خىراتىن وان كۆم دكەت. و تەخەيا پىران ژ چەند مالباتىن سەرەكى پىك دئىت، و ھەزمارا وان نىزىكى (٤٠) مالباتانە، ژ وان: پىر ھەسەن مەما، پىر شالىيار، پىر رەشى حەيران، پىر ھاجىال، پىر مەھەممەدى رەشا.

۲- **شىخ:** ئەو ژى رېبەرىن ئايىننە، و ئەو ژ سى مالباتانە: (ئادانى، شەمسانى، قاتانى) و ھەر ئىك ژ وان تايىبەتمەندىيىخوھەيە ژ ئالىيى پىك و بەايى ئايىننە، و ژنئىنان و شووکىن د ناڤبەرا واندا ژى دورست نىنە. ژ مالباتىن ۋى تەخەيى: شىخادى، شىخ ھەسەن، شىشەمس، شىخ فەخر، شىخوبەكى، شىخ براھيمى خورستانى.

۳- **مورىد:** و ئەڭ خەلکى عامىنە ژ ئىزدىيان، و ئەو بىر و باوھرىن خوھ ژ پىر و شىخان وەردگەن، و ھەر ئىزدىيەكى دەقىت پىرەك و شىخەك ھەبىت، و ژنئىنان و شووکىن د ناڤبەرا مورىداندا دورستە.

پهستگه‌ها لالش

پیروزترین پهستگه‌ها ئىزدىيان لالش، ئهوا دكه قته گهلىيى لالش ل ناقبه را سى چيايان، ل جهه كى تىز داروبار و كهسكاتى. ل دور (لالش)، ئىزدى د قهولىن خودا دبىزىن: ئه و هىقىن، يان هه قىرترشى ئه ردىيى، و د زمانى ئاقىستايىدا ئه و ئه دو پارچهيان پىك دئىت: (لاله) ئانكىو: چرا، و (هشى) ئانكىو: روناھى، و هه ردو پىكقە دېنە: چرايى گەش، يان زىدەردى رۇناھىيى.

ل پهستگه‌ها لالش هه ژمارەكى هىما و شوونوارىن كەقىن، و نىگارىن ل سەر بەران هاتىنە كۆلان، و ب ئاشكەرايى دئىنە دېتن، كول سەر دەمى (شىخادىيى كورى موسافر) هاتىنە نۇۋەنكرن و زىدەنكرن.. و گرنگىيى ۋى پهستگەھى ل نك ئىزدىيان ئىزدىيان لالش ئەگەرانە:

- ۱- ب دىتنا ئىزدىيان لالش ئه و هىقىنە ئه وى ئه رد پى مەھى.
- ۲- كانىيى سېلى ل ۋى جەھىيە، و ئه و ل نك ئىزدىيان كانىيەكى پىرۆزە، و هەر ئىزدىيەك دېيت ب ئافا وى بىتە مۆركرن (تىيەلاندن - تەعمىدكرن) وەك فەرزەكە تەرىقەتى.
- ۳- لالش پووگە و جەن حەجا ئىزدىيانە، هەر ئىزدىيەك دېيت قەست بکەتى، (ئەگەر خوھ جارەكى ئىزدىيان خودا).
- ۴- گەلەك رې و رەسمىن جەزىن و ھلکە قىتنىن ئىزدىيان لالش دئىنە گىزان.
- ۵- مەزار و گومبەدېن گەلەك خاس و چاكتىن ئىزدىيان ل ۋى جەھىنە، و بەرى ھەمېيان شىخادى ب خوھ.

پهستگه‌ها لالش

کتیبین پیروز ل نک ئیزدییان

ل نک ئیزدییان دو کتیبین پیروز ھنه: موسحه‌فا رەش، و جەلوه. و ئەف ھەردو کتیب بەرزمەن، و نەھاتینه دیتن، و دبیژن: نافه‌رۆکا (موسحه‌فا رەش) ل دۆر ھەبۇونا خودى دزفەرت، و ھەبۇونا فریشته‌یان، و چاوانییا ئافراندنا گەردۇون و بۇونەوەران، و ئەو بەحسى ئەرك و کارین ئیزدییاتییى دکەت. و ھندەک جاران دبیژنی: (قەرەفورقان) ئانکو: فورقان رەش.

و ئیزدی ل وى باوەرینه کو ئەفه کتیبەکا ئاسمانىيە، ب رېکا وەھىيىن ھاتىيە، دا گۇتنا خودى بگەھىننە ئیزدییان، و قەولین ئیزدییان ھندى دگەھىنن کو ئەو کتیبەکا ئاسمانىيە خودى بۆ مەلک فەخرەددىن ھنارتىيە.

و کتیبا (جەلوه) ژ داناندا (شیخ حەسەن)، ئەوئى بۆ داناندا وى شەش سالان كەفتىيە خەلوەيى، تىدا بەحسى ئېكىننیا پەرسىندا خودى دکەت، و چاوانییا داناندا تاۋوos مەلەكى وەك مەزن بۆ مiliاکەتان، و ئەو بەحسى چاوانییا كرنا ئەرك و رى و رەسمىن دىنى دکەت، و ھەزمازەکا شىرەتان تىدا ھەنە. ئەف بىر و باوەرە ب ئاوايىھى ئەدەبى و د کراسى (قەول) و (بەيتان)دا ھاتىنە دانان.

و پىشى نەمان و بەرزمەبۇونا ۋان ھەردو کتىبان، نافه‌رۆکا وان ب ۋەگوھاستىندا زارەكى ھاتىنە پاراستن، ب رېکا (قەولبىژان) وەكى: شیخ فەخر، پىشى جەم، پىر رەشى حەيران.. و ھندەكىن دى، و ئەف قەولە ل سەر زارى خەلکى دەست بۆ دەستى ھاتىنە ۋەگىران، ھەتا دووماھىيىن ھاتىنە نېيىسىن.

و ل دۆر بەرزمەبۇونا ۋان ھەردو کتىبان، ئیزدی دبیژن: ژ بەر وى كاودانى سەخت ئەوئى ئەم تىرا بۆرین، و وان ھەمى فەرمائىن دىزى مە ھاتىنەدان، ئەف کتىبە بەرزمەبۇونىنە، بەلۇ نافه‌رۆکا وان، كو بناخەيى ئیزدییاتىيىيە، قەوالىن مە پاراستىيە.

(جقاتا رووحانى يا بلند)

جقاتا رووحانى بلندترین دەستەلاتە ل نک ئیزدییان، و ئەو ژ كۆمەكازەلامىن ئايىنى پېك دئىت، و مىرى ئیزدییان سەرۆكەتىيە وى دکەت، و ئەف جقاتا، چاڭدىرىيىن ل ھەمى كاروبارىن ئايىنى و جقاکى دکەت، و بەرى دگۆنە ۋى جقاتى (مەحفل) و بارەگەھى سەرەكىيى وى، ل پەرسىنگەها لالشە، و ئەو ژ ۋان كەسان پېك دئىت:

۱- میرئ ئىزدىيان: سەرۆكى جقاتا رەووحانى يا بلندا ئىزدىيانە، ئەو كاروبارى ئايىنى و يى دنیاين يى ئىزدىيان ب پىچە دېت، و ل بازىپكى باعەدرى ئاڭجىيە، و دېت ژ مالباتا میران بت.

۲- ئختيارى مەركەھىن: ئانكى بابا شىخ، كو بلندترىن پىكا ئايىنى و رەووحانى يا ئىزدىيانە، و ئەو ژ شىخىن شەمسانىيە، ژ مالباتا شىخ فەخرييە، و رېبەرىيە ئىزدىيان دكەت، و ل چلى ھاڻىنى و چلى زەستانى يى ب رۆزىيە، و سالى دو جاران ل سەر ئىزدىيان دگەرت دا بىر و باودران نىشا وان بدەت و گرفتارىيىن وان چارەسەر بکەت، و بەرى وان بدەت چاکى و خىرخوازىيى، و بابا شىخى ب خوه ژى جقاتەكا تايىبەت ھەيە، مەزنهزەلامىن ئايىنى ئەندامن تىدا، و دېئىنى: جقاتا بابا شىخ، و ئەف پىكە ھەتا راھىدەكى وەكى پىكا (پاپا)يە د دىنى مەسيحىياندا، و ئەو ب پىكا میراتگرىيى د ناف مالباتا شىخ فەخريدا دگەرت، بەلىن ھلېزارتىنەكەسەكى بۆ ۋى پىكى ب پىكا ھلېزارتىنە.

۳- شىخى وەزىر: ژ شىخىن شەمسانىيە ژ مالباتا شىخ شەمسى، و وى پىكەكا بلند و تايىبەت د دىنى ئىزدىياندا ھەيە، و ئەو ئىك ژ ئەندامىن جقاتا رەووحانىيە.

۴- پىشىمامى مەركەھىن: ئەو ژى ژ شىخىن شەمسانىيە ژ مالباتا شىخ شەرەفە دىنى، ئەندامىن جقاتا بلندا رەووحانىيە، ھەر وەسا ئەندامىن جقاتا بابا شىخە.

۵- نەقىب: ژ تەخەيا پېرانە، ئەندامىن جقاتا رەووحانىيە، و د گەل گىرانا تاۋوسىيە.

۶- بابىن گافان: ژ تەخەيا شىخانە، ژ مالباتا ئامادىنە، ئەندامىن جقاتا رەووحانى و جقاتا بابا شىخە، و دېت ئەو كەسەكى شارەزا و زانا بت د ئىزدىيياتىيىدە.

۷- مەزنى قەوالان: ژ تەخەيا موريدانە، و دېت شارەزايىيەكى زىيە د قەولاندا ھەبت، و دېت د گەل گىرانا تاۋوسى بت.

۸- بابىن چاوىش: دەروىشەكى پەرسىتكەلە لالشە، ھەمى ژيانا خوه بۆ خزمەتا پەرسىتكەھى تەرخان دكەت، و خوه ژ ھەمى خوھشىيىن دنیاينى ددەت پاش و ژنى نائىنت، و ب ىنى خزمەتا دىنى دكەت.

۹- سەرەتلىرى پەرسىتكەلە لالش: ژ مالباتا شىخ بەكرايە، و دېت ئەو موريدەك ژى بت ژ تەخەيا فەقيران، ئەركى وى يى سەرەكى خزمەتا پەرسىتكەلە لالشە.

ھىزايى گۆتنىيە جقاتا بلندا رەووحانى وەكى دەستەلاتەكى دىنى و دۇنياينىيە د ناف ئىزدىياندا، و وى دەستەكە شىرەتكار ھەيە ژ (۳۰) كەسىن شارەزا و بىسپۇر و رەوشەنېير و ئۆلدار پىك دېت، ھارىكارىيە جقاتا بلندا رەووحانى دكەن بۆ ھەر كارەكى پىدۇقى.

جهڙنن ٺائين ڀين ٺيزديان:

ٺيزديان ههڙماره کا جهڙنن خوه ڀين تاييهت هنه، پي و پهسمين هندهک ڙ وان ل پهستگهها لالش دئينه گيران، و هندهکين دی ل جهين دی دئينه گيران، ڙ وان جهڙنان.

١- **جهڙنا سرسالي:** و ئه و که ڦنترین و پيرۆزترین جهڙنا ٺيزديانه، ڙ بهر کو ئه و جهڙنا دهستپيکا ٺافراندنا دنيا ييه، ئه ڦننه دکه ڦته چارشه نبا ئيکي ڙ هه ڀا نيسانه ب سالنامه يا رۆزهه لاتي، (سيزده رۆزین سالنامه يا زاييني بهري ڀين سالنامه يا رۆزهه لاتينه). و دبيڙنه ڦن چارشه نبئ: (چارشه نبوا سور)، و ل ڦن جهڙن هه مي ٺيزدي جلکين جوان دکهنه بهر خوه، و چهند پي و پهسمين تاييهت ب ڦن جهڙن ڦفه هنه و هکي: هلکرنا سه دان چرا و شه مالکان ل پهستگهها لالش، و په نگرنا هيکان، و بيتانوکين سور ب دهر گههان ڏکهنه، و ل ڦن رۆز گهلهک ياري دئينه کرن، و هکي: هيکانه و کابانه.. و هه ر ل ڦن جهڙن، ٺيزدي ڏچنه ناف ده خل و دانى بو سه يران و بهره کهه تي، و د ڦن هه ڀيادا کو نيسانه ڙئينان ل نک ٺيزديان دورست نينه، چونکي نيسان و هکي ئه و دبيڙن بووكا ساليه، هه ر و هسا کولانا ئه ردی ڙي ل ڦن هه ڀي چي نابت، و ل ڦن جهڙن ره نگه کي تاييه تي نانى هه ڀي دبيڙن: سه وک، ئه و د گهل شيري ل سه ر هه ڙاران دئينه لينکه کرن.

٢- **جهڙنا چل هافيني:** ئيک ڙ وان جهڙنانه ئه وين رى و پهسمين وى ل پهستگهها لالش دئينه گيران، ئه ڦننه دکه ڦته رۆزين (٣٠) تيرمه هن هه تا (٢) ته باخه ب سالنامه يا زاييني، بهري ڦن جهڙن زه لامين ٺائيني و هه چيبي بقيت چل رۆزان ب رۆز دين، و هه ر ل ڦن جهڙن ٺيزدي ڏچنه پهستگهها لالش بو پشكدار ڀي د رى و پهسمين ڦن جهڙن ڍا و هکي هلکرنا چرا و شه مالکان، و گيرانا سه مايي، و گوتنا ڦهولان ل بهر ده نگي ده ف و شه بابي.

٣- **جهڙنا چل زفستانى:** ئه ڦننه دکه ڦته (٢) هه ڀا شوواتي ب سالنامه يا زاييني، و پي و پهسمين ڦن جهڙن و هکي ڀين جهڙنا چل هافيني بو ده مي سى رۆزان ل پهستگهها لالش دئينه گيران.

٤- **جهڙنا جه مايي:** و ئه ڦه ڙ جهڙنن که ڦنن ٺيزديانه، حه فت رۆزان ڦه دکي شت، ڙ (١) - (١٢) چرييا ئيکي ب سالنامه يا زاييني، و پي و پهسمين ڦن جهڙن ل پهستگهها لالش دئينه گيران، ل هه مي ٺيقاران چرا و شه مالک دئينه هلکرنا، و هه رۆز پي و پهسمين

سەمايىن دئىنەكىن، و رەنگەكى تايىبەتى خوارنى كو دېيىنى: (سمات) دئىتە لىنان، و بەزاران ئىزىدى ژەمى جەھان قەستا پەرسىتكەلە لالش دكەن بۇ پەشكدارىيى دەقى جەزنىدا. لەر رۇزا چارى پەرى (كىو پەرۆكەكى تايىبەتە) د ئاڭا كانىيىا سېپى دئىتە گىرمان، كو باشى ب سەر مەرقەداندا دىگەن، و ل رۇزا پېنچى رى و رەسمى (قەباغى) دئىتە گىرمان، كو گايدىكە بۇ خوداوهندى رۇزى دكەنە قوربان، و ل رۇزا شەشى رى و رەسمى كراسگۇھۆرپىنا (شىخادىيى كورى موسافر) دئىتە گىرمان، و ل رۇزا دووماهىيى هىمايى تاۋوسى دئىتە جوانكەن، و ئەو وە هزىز دكەن كو ھەچىيى پەشكدارىيى دەقى جەزنىدا بىكەت، گونەھىن وى ھەمى ژى دەن.

٥- **جەزنا پۇزىيىن ئىزى:** پىشى سى رۇزان ژ رۇزىيگەرنى، ل رۇزا چارى ئەف جەزنى دئىت، كو دكەفتە ئەينىيىا سېيىن ژ ھەيغا كانۇونا بچووک، و مەبەست ژ رۇزىيگەرنى جەئىنانا فەرزەكا تەرىقەتىيە، و خىرەكە بۇ خودى، و بۇ ھندىيە دا مەرۆف ھەست بىرسى بىكەت و ھارىكارىيىا ھەزاران بىكەت، و ل ۋى جەزنى ئىزىدى سەرا مەزارىن خاس و چاکىن خۇھ دەدەن.

٦- **جەزنا بىلەندە:** ئەف جەزنى ئىك ژ جەزنىن كەقىن و دېرىنە، ل دووماهىيىا وەرزى چاندىنى دئىت، دكەفتە ئەينىيىا ئىكى ژ ھەيغا كانۇونا مەزن ب سالنامەيا زايىنى، چەند رى و رەسمىن تايىبەتىن وى ھەنە، وەكى دورىتكەن (سەوكان) و بەلاقىرنا وان، و لىنانا ھندەك خوارنىن تايىبەت وەكى (كەشك، كشام، شلک) و (خەولىرە) كو رەنگەكى نانىيە مىۋىزەكى دكەنە د ناڭدا، و ل ئىقانلىقا جەزنى ل دووقە ھەزىمارا ئەندامىن خىزانى دئىتە لىكەن، و ئەو مىۋىز بگەھتى ژ بەرى سەرۆكى (مالخوى) مالىقە دئىتە خەلاتكەن. ھەر وەسا ل ئىقانلىقا جەزنى ئاڭر دئىتە ھلکەن و دېيىنى: (گوركى گاي) و ھەر ئىك سى جاران خۇھ د سەرپا دەھاقيت، دا گونەھىن وان بىنە سۆتن، وەكى ئەو هزىز دكەن.

٧- **جەزنا خدرلىياس:** ئەف جەزنى دكەفتە پېنچىشەنبا سېيىن ژ ھەيغا شۇواتى (سوباتى) ب سالنامەيا زايىنى، و ئەوين ناڭين وان خدر يان ئىياس سى رۇزان ب رۇزى دېن، و ل رۇزا چارى دېتە جەزنى، و گەلەك رى و رەسمىن تايىبەت ب ۋى جەزنىقە ھەنە، وەكى چىركەن (قەلاتكى) كو ژ برازىتنا ھندەك گەنم و جەھ و گارس و نۆكەن پىك دئىت، پاشى وان ھەميان پىكەن دەھىرن و دېيىنى (پېخوون)، و ل سېپىدەيا جەزنى خوارنەكى ژ ساڭارى چى دكەن دېيىنى: (چەرخووس). و د ۋى جەزنىدا راڭ و نىچىر و سەرپىرىنا گىانداران گونەھە، وەك رېزگەرن بۇ خدر و نەبى ئىياس، كو ل نك وان ئەو دو مەرۆفلىن چاڭن.

- ۸- جهڙنا قوربانی: و ئهڻ جهڙنے دزُفرته سهردەمی ئىبراھيم پىغەمبەرى (سلاف لى بن)، رى و رەسمىن ڦى جهڙنى ل پەرسنگەها لالش دئىنە گىران، و ل نك وان وەيە كو دەمى ئىبراھيم پىغەمبەرى ڦيايى كورى خوه (ئىسماعيل) سهردەن بکەت، وەك جەئىنان بۇ وى سۆزى يا وى دايىيە خودى، دەمى وى ئەو ڙئاگرى نەمروودى پىزگاركى، ڦىجا د پىش (ئىسماعيل) ڦە خودى بەرانەك بۇ وى هنارت، دا ئەو وى بکەتە قوربان، لەو ھەر مالەكى ئىزدى دېيت ل ڦى رۆزى بەرانەكى بکەتە قوربان.

پىيار:

- ۱- بوج پىرييا رى و رەسمىن بونەكاني جهڙنېن ئىزدىيان ل پەرسنگەها لالش دئىنە ب رېقەبرىن؟
- ۲- ئىزدىيان چەند جهڙنېن تايىيەت ھەنە؟ بەهەزىمېرە.

پېرست

بەرپەر	بابەت	ز
٣	پېشگۇتن	١
٥	وەرزى ئىكى	٢
٧	پشكا ئىكى - باوهەناسى	٣
٩	وانەيَا ئىكى - باوهەرى و ب رامانخىستنا ژىانى	٤
١٢	وانەيَا دوپى - باوهەرى و ئەرىتىپۇون د ژىانىدا	٥
١٥	وانەيَا سىئىن - پالىدەرىن ئەرىتىپۇونى د ژىانىدا	٦
١٩	پشكا دوپى : ئىسلام و پەرەودەدەيَا سىاسى	٧
٢١	وانەيَا چارى - دادپەرەودەرى	٨
٢٦	وانەيَا پېنچى - شۇورا	٩
٢٩	وانەيَا شەشى - وەكەھەقى	١٠
٣٢	وانەيَا حەفتى - دەزاتىپا سەتەمى	١١
٣٥	وانەيَا ھەشتى - ئاشتى	١٢
٣٩	وانەيَا نەھى - چاكسازى	١٣
٤١	وانەيَا دەھى - ھارىكارىپا ۋار و خىزانان	١٤
٤٥	وەرزى دوووى	١٥
٤٧	وانەيَا يازىدەپى - ئىسلام و ديموکراسى	١٦
٤٩	وانەيَا دوازىدەپى - وەكەھەقىپا مللەتان ب دىتتا ئىسلامى	١٧
٥٣	پشكا سىئىن : سالۇخەتىن گشتى يىن دىتتا ئىسلامى بۇ سىستەمە ئابۇرى	١٨
٥٥	وانەيَا سىزىدەپى - بناخەيىن دىتتا ئىسلامى بۇ مەسەلەيىن ئابۇرى	١٩
٥٨	وانەيَا چارەدەپى - پىكىن گشتى يىن شەرىعەتى ئىسلامى د مەسەلەيىن ئابۇرىدا	٢٠
٥٩	پشكا چارى : ئايىنناسى - ئىزدىيياتى	٢١
٦١	وانەيَا پازىدەپى - ئىزدىيياتى	٢٢
٦٩	پېرست	٢٣

